

European
Commission

EL sõltumatute ekspertide
võrgustik sotsiaalse
kaasatuse alal

**Investeeringes lastesse
aitame neil välja rabeleda
ebasoodsate olude ringist**

[Uurimus riigi poliitikast](#)

Eesti

Käesolev väljaanne on koostatud Euroopa Komisjoni jaoks

© kaanekujundus: Euroopa Liit

Ei Euroopa Komisjon ega ükski tema nimel tegutsev isik ei vastuta käesolevas väljaandes sisalduva teabe kasutamise eest.

Avaldatud arvamused väljendavad ainult autori(te) seisukohti ning ei esinda Euroopa Komisjoni ega teiste liikmesriikide ametlikke seisukohti.

Täpsem informatsioon sõltumatute ekspertide võrgustiku kohta on saadaval:
<http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1023&langId=en>

© Euroopa Liit, 2014

Paljundamine on lubatud tingimusel, et allikale on viidatud.

Investeerides lastesse aitame neil välja
rabeleda ebasoodsate olude ringist

Uurimus riigi poliitikast

MARE VIIES
TALLINNA TEHNIKAÜLIKOO

ARUANNE -EESTI

SISUKORD

Kokkuvõte	7
1. Hinnang üldisele käsitlesele ja valitsemisele.....	10
2. Juurdepääs piisavatele vahendite.....	14
2.1. Lapsevanemate, eriti tööturult eemale jäänud ja suuremas vaesusriskis leibkondades, tööturul osalemise toetamise poliitika	14
2.2. Meetmed piisava elatustaseme tagamiseks rahaliste ja mitterahaliste toetuste optimaalse kombineerimise kaudu	16
3. Juurdepääs taskukohastele kvaliteetteenustele.....	23
3.1. Väikelaste haridus ja lastehoid	23
3.2. Haridussüsteemide võimekus	26
3.3. Tervishoiusüsteemide operatiivsus	27
3.4. Sobilik eluase ja elukeskkond	30
3.5. Perede toetamine ja alternatiivhoolduse kvaliteet	30
4. Laste vaesuse ja sotsiaalse tõrjutuse käsitlemine Euroopa poolaastal	33
5. Asjakohaste EU finantsvahendite mobiliseerimine	35
Kasutatud kirjandus.....	37

Kokkuvõte¹

Eestis kasutatakse laste- ja perepoliitika arendamisel terviklikku lähenemisviisi rõhuasetusega kõigi laste üldise heaolu ja esmavajaduste rahuldamisele. Vajaduspõhist toetust pakutakse suuremas vaesusriskis olevatele lastele, mis Eestis tuleneb peamiselt nende vanemate töötusest. Vanemate probleemid on erinevad ja seetõttu nõuavad sotsiaal-, haridus-, tervishoiu- ja tööturuteenuste koordineeritud kasutamist. Eesti laste- ja perepoliitika arengusuunad on päris heas vastavuses Komisjoni soovitusel „*Investeerides lastesse aitame neil välja rabeleda ebasoodsate olude ringist*” sätestatud käsitlemistega.

„Laste ja perede arengukava aastateks 2012-2020” (edaspidi Arengukava) ning selle rakendusplaan aastateks 2012-2015 moodustavad kompleksse mitmemõõtmelise poliitilise raamistiku laste vaesuse ja sotsiaalse tõrjutuse vastu võitlemisel ning laste heaolu edendamisel Eestis. Arengukava eesmärgid koos rakendusmeetmete ja tegevustega, mis keskendudes eelkõige preventatsioonile, võimaldavad suurendada laste ja perepoliitika alase töö efektiivsust. Arengukava on ka kooskõlas valitsuse perepoliitika eesmärkidega, samuti Sotsiaalministeeriumi ja teiste valitsusasutuste arengukavade ja strateegiliste dokumentidega. Vastavate poliitikavaldkondade ja osalejate vaheline sünergia on tagatud enam kui saja laste ja perede eksperdi ning erinevate tasandite otsusetegijate kaasamisega juba strateegia koostamise protsessi alguses. Ent Arengukava edukus sõltub vahenditega kindlustatusest ning võimekuse parandamisest kõigil tasanditel.

Arengukava tugineb laste õiguste käsitlemisele: laste õigused on tagatud ning on loodud toimiv lastekaitseüsteem, selleks et väärtustada igat last, ning turvaline keskkond toetab laste arengut ja heaolu. Lastekaitsetöö korraldamise ja järelevalve tõhustamiseks töötatakse 2013. aasta lõpuks välja uus lastekaitse seadus ja arendatakse järelevalvesüsteemi.

Eestis on kasutusel universaalne peretoetuste süsteem, kus igal lapsel on õigus lapsetoetusele. 2013. aastal toodi süsteemi sisse sihitatus koos vajaduspõhise peretoetusega. Seega võib öelda, et Eesti laste ja perepoliitikas on kasvanud rõhuasetus suurenenud riskiga lastele suunatud poliitikale ning tõenduspõhistele käsitlemistele teenuste arendamisel.

Arengukava ja selle rakendusplaani koostamine ja selle heakskiitmine riiklikul tasandil on valitsuse viimaste aastate olulisim saavutus Eesti perepoliitikas. Võrreldes valitsuse eelmise tegevusprogrammiga on perepoliitika osas märgata rõhuasetuse muutust meetmetes sündimuse suurendamiseks ja perede toetamiseks. Kui varem nähti meetmetena peamiselt erinevaid rahalisi hüvitisi või toetusi, siis valitsuse tegevusprogrammis aastateks 2011-2015 on võetud suund rohkem perede vajaduspõhisele toetamisele erinevate programmide kaudu. See on aluseks tasakaalustatumale teenuste, universaalsete toetuste ja otseste rahaliste hüvitiste pakkumise süsteemile.

Kõige pakilisemad reformivaldkonnad on järgmised:

- Riiklik perepoliitika kompenseerib lapse sünniga suurenevat vaesusriski väga jõuliselt vanemahüvitisega, mille osakaal on võrreldes teiste toetustega ebaproportsionaalselt suur. Lisaks, see kulutatakse kahjuks suhteliselt lühikese aja jooksul võrreldes kogu lapseeaga. Püüdes säilitada vanemate sidet tööturuga, muutis valitsus 2013.a. augustis vanemahüvitise seadust, suurendades tööst

¹ Lugejad peaks teadmiseks võtma, et käesoleva aruande koostamine lõppes 2013.a. septembris, seega ei sisalda see hiljem ilmunud andmete või poliitikate analüüsi.

saadava sissetuleku piirmäära; vanemahüvitis ei vähene, kui tööst saadav sissetulek ei ületa hüvitise määra. Kuid see muudatus ainult suurendab vanemahüvitise süsteemi kulusid ilma paindlikkuse suurendamiseta (näiteks vanemahüvitise saamise periood pikeneb) ja hüvitise arvutamise valemit muutmata (praegu 100% vanema eelmisel aastal teenitud tulust). Sotsiaaltoetuste süsteemi tulemuslikumaks muutmiseks oleks vaja ühtlustada peretoetuste süsteemi, suurendada selle paindlikkust lapsevanemate töö- ja pereelu ühitamise võimaluste parandamiseks;

- Väga oluline meede, mida tuleks eelistada madalapalgaliste leibkondade vaesusriski vähendamiseks, on üksikisiku tulumaksuvaba miinimumi tõstmine (oli 144 eurot viimased viis aastat) miinimumpalga lähedale või sellega võrdseks (praegu 320 eurot; valitsus on sõlminud kokkuleppe tõsta see 2015. aastal 390 euroni);
- Arvestades, et lapsetoetus on püsinud muutumatuna alates 1997.aastast, vajab see ümbervaatamist või näiteks tuleks tasuta koolilõunale eraldatavaid summasid suurendada. Samuti on vajaduspõhise peretoetuse taotlemine liiga keeruline, eriti arvestades selle toetuse suhteliselt madalat taset; seetõttu peaks vajaduspõhiste peretoetuste maksmise korraldust lihtsustama.²

Kõige olulisem Eesti laste- ja perepoliitika elluviimisel on suurendada kohalikes omavalitsustes tõhusat järelvalvet tuvastamiseks ja vältimaks laste arengut takistavaid olukordi. Selleks on vaja tegutseda võimalikult kiiresti, et kindlustada kohalikud omavalitsused juhiste, nõuannete, koolituste, abiga keeruliste juhtumite lahendamisel jms. ning eelkõige tagada vahendid nende tegevuste elluviimiseks. Praeguse süsteemi puudused on selgesti välja toonud Riigikontroll. Ent puuduvad head meetmed ja plaanid tagamiseks kõigile kohalikele omavalitsustele piisav hulk kvalifitseeritud lastekaitsetöötajaid. Kohalike omavalitsuste poolt teenuste osutamise ebaefektiivsust, sh peresid toetavad teenused, on rõhutanud Euroopa Komisjon oma 2013. aasta riigipõhistes soovitusetes ning vastavas põhjenduses.

Peresid toetavate teenuste ja lastehoiu teenuse edasiarendamine on väga oluline vaesuse vastu võitlemisel, eriti laste vaesuse, kuna nad aitavad vähendada perede hoolduskoormust ning suurendada perede suutlikkust ise toime tulla, rääkimata töö, pere ja isikliku elu paindlikumast ühitamisest. Mitmekesised riigi või kohalike omavalitsuste poolt pakutavad kvaliteetteenused toovad kergendust perekohustustest ning säästavad aega palgatööks. Taskukohaste kvaliteetteenuste kättesaadavus näitab, et kiiresti on vaja välja töötada spetsiaalsed meetmed ning määratleda riigi ja kohalike omavalitsuste kohustused ning finantseerimismudel seaduses sätestatud teenuste kättesaadavuse parandamiseks. Sama oluline kvaliteedi ja kättesaadavuse parandamiseks on riigi ja kohalike omavalitsuste vahelise koostöö tõhustamine ja finantseerimise suurendamine.

Uurimused on näidanud, et efektiivsem on teha kulutusi väikelastele. Investeeringud laste alusharidusse ja hooldusesse annab suuremat tulu kui investeeringud hilisemas eas. Seetõttu on hädavajalik kiiresti ellu viia kavandatud meetmed väikelaste hariduse ja lastehoiu arendamiseks. Selleks, et parandada kõigi olulise tähtsusega kvaliteetteenuste osutamist, on vaja piisavalt rahalisi vahendeid.

Laste vaesust ja sotsiaalset tõrjutust pole konkurentsivõime kavas „Eesti 2020“ (edaspidi Konkurentsivõime kava) käsitletud kui võtmeküsimust. Ka pole Konkurentsivõime kavas laste vaesuse ja sotsiaalse tõrjutuse vähendamiseks

² Sotsiaalministeeriumi värskeimatel andmetel lihtsustub alates 2014. aasta jaanuarist vajaduspõhise peretoetuse taotlemine enamuse taotlejate jaoks. Nimelt need pered, kes said eelmisel kuul toimetulekutoetust, ei pea vajaduspõhise peretoetuse taotlemisel esitama dokumente oma sissetuleku kohta, so nad peavad ainult täitma ja esitama taotluse.

kehtestatud mingeid erilisi sihte. Kuid käsitlemist on leidnud valitsuse põhimõtte pere- ja vanemahüvitiste paremast sihitatusest. Lähtudes valitsuse põhimõttest toetada rohkem neid, kes reaalselt enam abi vajavad ning kel on rohkem lapsi, on Konkurentsivõime kavas kavandatud uue vajaduspõhise peretoetuse maksmine alates 1. juulist 2013. Alates 2013. aasta juulist suurenes kõikidele peredele makstav kolmanda ja enama lapse toetus 57,54-lt eurolt 76,72 euroni kuus ning 2015. aastal tõuseb see 95,9 euroni. Samuti aitavad laste vaesust ja sotsiaalset tõrjutust vähendada Konkurentsivõime kavas kavandatud tegevused, mis toetavad vanemate osalemist tööturul, eriti tööturult eemale jäänud vanemate ja teatud riskirühma kuuluvates peredes. Need tegevused on vastavuses vastavate 2013. aasta riigipõhiste soovitustega Eestile: *parandada töötamise stiimuleid, tõhustades olemasolevaid erinevaid sotsiaalhüvitiste süsteeme ning muutes hüvitiste jaotamise paindlikumaks ja paremini suunatuks; parandada sotsiaalteenuste, sealhulgas lapsehoiuteenuste pakkumist, suurendades samal ajal perepoliitika meetmete efektiivsust ja kulutõhusust.*

Euroopa Liidu struktuurifondid (ja teised välisvahendid) pakuvad täiendavaid vahendeid arengukavas ettenähtud tegevuste elluviimiseks, toetades Euroopa Liidu ühtekuuluvuspoliitika ja struktuurifondide konkreetseid eesmärke. 2013. aastal algas ettevalmistus uueks, 2014–2020 struktuurivahendite perioodiks, milles on rõhuasetus tegevustel, mis on ka Euroopa Sotsiaalfondi prioriteetideks. Arengukava 2012-2015 rakendusplaani kohaselt moodustavad välisvahendid ligemale poole (49%) arengukava kogumaksumusest aastatel 2012-2015 ning perioodil 2013-2015 suureneb välisvahendite osatähtsus võrreldes 2012. aastaga 38%-lt 54%-ni.

1. Hinnang üldisele käsitlesele ja valitsemisele³

Oluliseks muudatuseks Eesti laste- ja perepoliitikas on valitsuse poolt 2011. aastal riiklikul tasandil heakskiidetud „Laste ja perede arengukava aastateks 2012-2020“⁴ (edaspidi Arengukava). Arengukava ja selle rakendusplaan 2012-2015⁵ moodustavad Eesti laste vaesuse ja sotsiaalse tõrjutuse vastu võitlemise ja laste heaolu edendamise poliitilise raamistiku.⁶ Arengukava peamiseks eesmärgiks on laste ja perede heaolu ja elukvaliteedi parandamine, soodustades seeläbi laste sündi. Peaesmärgi saavutamiseks seatud viis strateegilist eesmärki⁷ on aluseks pikaajalise järjepideva poliitika elluviimisele. Need eesmärgid peavad tagama igale lapsele kvaliteetse lapseõlve ja head arenguvõimalused, vaesuse, ebavõrdsuse, hariduse ja oskuste puudumise nõiaringist väljarabelemise ning ka tulevastele põlvkondadele eduka toimetuleku. Võib öelda, et arengukava eesmärgid koos rakendusmeetmete ja tegevustega moodustavad küllaltki kompleksse mitmemõõtmelise arengukava, mis võimaldab tõsta töö tulemuslikkust laste- ja perepoliitika valdkonnas, eriti arengukava rõhuasetuse tõttu esmasele ennetusele.

Vastavate poliitikavaldkondade ja osalejate vaheline sünergia on tagatud enam kui saja laste ja perede eksperdi ning erinevate tasandite otsusetegijate kaasamisega juba arengukava koostamise protsessi alguses. Samuti sellega, et arengukava on kooskõlas valitsuse perepoliitika eesmärkidega, Sotsiaalministeeriumi ja teiste valitsusasutuste arengukavade ja strateegiliste dokumentidega. Kaasamine arengukava koostamise algaasis võimaldas erinevatel huvirühmadel saada terviklikku ülevaadet valdkonna kitsaskohtadest ja aitas kujundada senisest selgema arusaama laste- ja perepoliitika prioriteetidest ja suundumustest.⁸ Uurimisasutused, kohalike omavalitsuste, laste ja noorte ning kolmanda sektori esindajad, Justiitsministeerium, Haridus- ja Teadusministeerium, Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium, Kultuuriministeerium ning Rahandusministeerium on andnud olulise panuse Arengukava pika-ajalise ettevalmistusprotsessi laste ja perede küsimuste süvalaiendamiseks poliitikasse. Otsustajatest koosnev juhtgrupp kaasati pärast Arengukava esimese versiooni valmimist, mis saadeti seejärel suuremale huvirühmale arvamuste saamiseks ning ka laiemal avalikkusel arvamust küsiti osalusveebi kaudu.⁹

³ Lugejad peaks teadmiseks võtma, et käesoleva aruande koostamine lõppes 2013.a. septembris, seega ei sisalda see hiljem ilmunud andmete või poliitikate analüüsi.

⁴ Laste ja perede arengukava 2012–2020. Targad vanemad, toredad lapse, tugev ühiskond. 2011. Sotsiaalministeerium.

⁵ Laste ja perede arengukava rakendusplaan 2012-2015. 2012. Sotsiaalministeerium.

⁶ Laste- ja perepoliitika süvalaiendamiseks loodi 2010.a. kevadel Sotsiaalministeeriumi juurde eraldi struktuuriüksusena laste ja perede osakond. Sellega muudeti nähtavamaks ministeerium teiste valdkondade kõrval laste ja perede heaoluga seotud küsimused. Varem täitis lastekaitse ja laste õigustega seotud ülesandeid ministeeriumi hoolekande osakond ja perepoliitikat koordineeris peale rahvastikuminstri büroo sulgemist 2009.a. Sotsiaalministeeriumi soolise võrdõiguslikkuse osakonna perepoliitika üksus.

⁷ I Eesti laste- ja perepoliitika on teadmispõhine ja ühtne, et toetada ühiskonna jätkusuutlikkust; II Eesti on positiivset vanemlust toetav riik, kus pakutakse vajalikku tuge laste kasvatamisel ning vanemaks olemisel, et parandada laste elukvaliteeti ja tulevikuväljavaateid; III Laste õigused on tagatud ja loodud on toimiv lastekaitseüsteem, et väärtustada ühiskonnas iga last ja tema arengut ning heaolu toetavat turvalist keskkonda; IV Eestis on perede adekvaatset majanduslikku toimetulekut toetav kombineeritud toetuste ja teenuste süsteem, et pakkuda perele püsivat kindlustunnet; V Meestel ja naistel on võrdsed võimalused töö, pere- ja eraelu ühitamiseks, et soodustada kvaliteetset ja iga pereliikme vajadustele vastavat igapäevaolu.

⁸ Uus, M., Vihma, P. Kaasav poliitikakujundamine. Juhtumianalüüs laste ja perede poliitika arendamisest Sotsiaalministeeriumis 2011. Praxis.

⁹ Osale.ee

Laste ja perede arengukava kaasamisprotsess tunnistati riigikantselei, Eesti mittetulundusühingute võrgustiku EMSL ja poliitikauuringute keskuse Praxis poolt parimaks kaasamise praktikaks 2010. aastal.

Arengukava tugineb laste õiguste käsitlemisele. Üheks peamiseks eesmärgiks viiest on, et laste õigused on tagatud ning toimiv lastekaitseüsteem loodud väärtustamaks igat last ning turvalist keskkonda, mis toetab laste arengut ja heaolu. Kõigis lapsi ja peresid puudutavates otsustes ja ettevõtmistes seab riik esikohale lapse ja tema pere huvid, vajadused ja heaolu, tagades kõigile Eestis elavatele lastele võrdsed õigused ja võimalused. Praeguse süsteemi puudused on selgelt välja toodud Riigikontrolli poolt, kes väidab, et kohalike omavalitsuste lastekaitsetöö on peamiselt suunatud pigem tagajärgedega tegelemisele kui probleemide ennetamisele, mis on põhjuseks, miks vajalik abi ei pruugi jõuda lasteni sotsiaalprobleemide tekkimise varases staadiumis.¹⁰ Vaatamata järelevalvesüsteemile, Arengukava rakendusplaanis kindlaksmääratud meetmetele, erinevate seminaride korraldamisele ja toetavate materjalide olemasolule, lastekaitsetöötajate supervisooni kavadele jne., ei ole see piisav tagamaks, et kõigil kohalikel omavalitsustel oleks küllaldaselt vilunud lastekaitsetöötajaid. Euroopa Komisjon oma 2013. aasta riigipõhistes soovitusetes ja vastavas ettekandes on alla kriipsutanud probleemi, et teenuste osutamine kohalike omavalitsuste poolt, kaasa arvatud perede toetamise teenused, on ebaefektiivne. Laste õiguste paremaks mõistmiseks ja nende õiguste tagamiseks on kavas tõsta lastega töötavate spetsialistide ja meedia teadlikkust laste õigustest ja nende õiguste kaitsmisest. Väärkohtlemise varaseks märkamiseks ja professionaalseks sekkumiseks kavandatakse laste diagnostika- ja reageerimissüsteemi. Psüühikahäirega ja puuetega lastele arendatakse diagnostika ja haridus-, tervishoiu- ja rehabilitatsiooniteenuseid. Lastekaitsetöö korraldamise ja järelevalve tõhustamiseks töötatakse 2013.a. lõpuks välja uus lastekaitse seadus ja arendatakse järelevalvesüsteemi.

Eestis on kasutusel universaalne peretoetuste süsteem, kus igal lapsel on õigus lapsetoetusele. Universaalsete peretoetuste kaudu on laste kasvatamise kulud teatud osas jagatud kogu ühiskonna vahel, st et kõik lastega pered teevad laste kasvatamisel kulutusi, mida lasteta peredel ei ole vaja teha. Riigi poolt pakutakse universaalseid rahalisi peretoetusi lastega vanematele (lapsetoetus, lapsehooldustasu, paljulapseliste perede toetus, üksikvanematoetus); sissetulekust sõltuvaid toetusi (toimetulekutoetus, maksuvaba tulu lastega peredele); varasemast palgast sõltuvaid toetusi (vanemahüvitis, rasedus- ja sünnitushüvitis) ja tasuta või subsideeritud teenuseid.¹¹ Universaalse peretoetuste süsteem sisaldab ka sihitatust, sest universaalse toetuse hulgas pakutakse täiendavat toetust suuremas vaesusriskis olevatele peredele (üksikvanematele, kolme- ja enamalapselistele, seitsme- ja enamalapselistele peredele). Alates 2013.a juulist osaliselt rakendunud lastetoetuste reformiga hakati maksma vajaduspõhist peretoetust neile lastega peredele, kes elavad allpool vajaduspõhise peretoetuse sissetulekupiiri.¹² See reform on valitsuse viimaste

¹⁰ Mattson, T. 2013. Laste hoolekanne ja lastekaitse vajab omavalitsuse ülesandena täpsemaid reegeleid. Riigikontroll.

¹¹ Turk, P., Võrk, A. 2011. Valimislubaduste analüüs: lastega perede toetamine. Praxis. Poliitikaanalüüs, 4.

¹² Vajaduspõhise peretoetuse sissetulekupiiri pere esimesele liikmele kehtestab Riigikogu igaks eelarveaastaks riigieelarvega. Vastavalt 2013. aasta riigieelarve seadusele on vajaduspõhise peretoetuse sissetulekupiir 2013. aastal perekonna esimesele liikmele 280 eurot kuus, igale järgnevale vähemalt 14-aastasele perekonnaliikmele 140 eurot kuus ning igale alla 14-aastasele perekonnaliikmele 84 eurot kuus. Alates 2014. aastast on vajaduspõhise peretoetuse sissetulekupiir 299 eurot esimesele pereliikmele kuus. Igale järgnevale vähemalt 14-aastasele perekonnaliikmele on vajaduspõhise peretoetuse sissetulekupiir 149,5 eurot ning igale alla 14-aastasele perekonnaliikmele 89,7 eurot kuus. Vajaduspõhise peretoetuse suurus on alates 1. juulist 2013 kuni 2014. aasta lõpuni 9,59 eurot kuus ühe lapsega perele

aastate oluliseks sammuks perepoliitikas, mille ajendiks võib pidada Eesti ühiskonnas erinevatel tasanditel 2012. aastal suurel määral majanduskriisi tagajärjel teravalt üleskerkinud lasterikaste ja üksikvanemaga perede vaesuse probleemi lahendamise vajadust. Oluliseks suunaks perepoliitikas on ka see, et rahaliste toetuste ja hüvitiste kõrval on valitsus hakanud suuremat tähelepanu pöörama erinevate teenuste ja tugiprogrammide arendamisele, et luua tasakaalustatud süsteem toetuste ja teenuste pakkumise vahel laste kasvatamise toetamiseks. Võib öelda, et Eesti laste ja perepoliitikas on märgatavalt kasvanud rõhuasetus suurenenud riskiga lastele suunatud poliitikale.

Arengukavas on palju tähelepanu pööratud tõenduspõhiste käsitluste osa tõstmisele teenuste arendamisel. Rõhutatud on vajadust tõhustada igapäevast koostööd teiste valdkondade (sh haridus-, töö-, õiguskaitse-, tervise-, rahvastikupoliitika jne. valdkonna) spetsialistide ja ekspertidega ning rakendada nende teadmisi terviklikku, st elukaarest lähtuvasse tõenduspõhisesse poliitikakujundusse. Lähtutakse seisukohast, et lastele ja peredele suunatud teenused peavad tuginema parimale olemasolevale tõendusmaterjalile. Näiteks on Arengukava üheks tegevussuunaks tõenduspõhised vanemlusprogrammid.¹³ Erinevates riikides läbiviidud uuringud näitavad, et taoliste vanemlusprogrammide elluviimine on tulemuslik ja tihti ka kuluefektiivne, st nende elluviimine maksab kokkuvõttes vähem kui selle pealt kokku hoitavad riigi kulutused. Arengukavas on välja toodud, et suurem osa laste- ja perepoliitikas tehtavast ennetustööst mõjutab kõigi Sotsiaalministeeriumi valdkondade (sotsiaalhoolekanne, tervis ja töö) ning mitme teise ministeeriumi haldusalasse ulatuvaid probleeme, võib laste- ja perepoliitikas tehtavate investeeringute arvelt hoida kokku ka paljudes teistes sektorites, seda nii tulevaste investeeringute (näiteks vanglate ehitus) kui kulutuste (näiteks toimetulekutoetus, rehabilitatsioon) vähendamise kaudu.

Riigieelarve strateegias 2014-2017 on rõhutatud laste vaesuse ja ebavõrdsuse ennetamise ja vähendamise vajadust. Kavandatud on peretoetuste 16,8%-line kasv¹⁴ (2010. aastal ulatusid kulutused peredele ja lastele ainult 2,3%-ni SKP-st)¹⁵. Arengukava kogumaksumus (sisaldab vaid uusi rakendatud tegevusi) aastatel 2012–2020 on 380,96 miljon eurot, sealhulgas 160,4 miljonit aastatel 2012–2015. Rakendusplaanis 2012-2015 on kajastatud sel perioodil elluviidavad tegevused, nende aeg, kaas- ja põhivastutajad ning rahastamise allikad. Kogu arengukava elluviimise eest vastutab Sotsiaalministeerium, teised kaasatud ministeeriumid ja organisatsioonid on kooskõlastanud oma vastutusalas olevad tegevused.

ja 19,18 eurot kuus kahe ja enama lapsega perele. Alates 2015. aastast toetuse suurus kahekordistub, st 19,18 eurot kuus ühe lapsega perele ning 38,36 eurot kuus kahe ja enama lapsega perele. Vajaduspõhine peretoetus määrab ja maksab kohalik omavalitsus riigieelarvest. Lisaks suurenes 2013. aasta juulist kõikidele peredele makstav kolmanda ja enama lapse toetus 57,54-lt eurolt 76,72 euroni kuus ning 2015. aastal tõuseb see 95,9 euroni. Kolme või enama lapse sünni korral makstav mitmikute sünnitoetus on kolmekordistunud, ning on 1000 eurot lapse kohta kuus.

¹³ Tõendatud efektiivsusega vanemlusprogrammi rakendamine hõlmab eel- ja järeluuringute tegemist, programmi adapteerimist ja praktikute koolitamist ning programmi elluviimist. Tõenduspõhine vanemlusprogramm viiakse ellu Euroopa Majanduspiirkonna finantsmehhanismist rahastatava „Riskilaste ja -noorte programmi“ raames. Riskilaste ja -noorte programm on kolme ministeeriumi – Haridus- ja Teadusministeerium, Sotsiaalministeerium ja Justiitsministeerium – ühisprogramm, mille osas on doonorite ja Eesti riigi vahel sõlmitud leping 2013.a. veebruaris (Lapsed ja pere). 2013. Sotsiaalministeerium.

¹⁴ Riigi eelarvearengukava 2014-2017. 2013. Rahandusministeerium.

¹⁵ Sotsiaalhüvitised funktsiooni järgi. 2013. Eesti Statistika.

Vastavalt Sotsiaalministeeriumi poolt Riigikogule tehtud ettekandele¹⁶ Komisjoni soovitusel „Investeerides lastesse aitame neil välja rabeleda ebasoodsate olude ringist“ kohta, on olemasolevad ja kavandatavad laste- ja perepoliitika valdkonna meetmed Eestis vastavuses Euroopa Komisjoni soovitustega.

Kõige olulisem on laste õiguste tagamine ja järelvalve võimekuse tõstmine kohalikes omavalitsustes, et tagada varajane sekkumine laste arengut piiravatesse olukordadesse. Kõige olulisemad lahendamist vajavad probleemid on kindlaks teinud Riigikontroll – koolitatud lastekaitsetöötajate puudus, preventsiiooni korraldamine ja kvaliteedinõuded sotsiaalteenustele. Selleks on vaja võimalikult kiiresti kindlustada kohalik tasand juhendmaterjalidega, nõustamisega, koolitustega, abiga keerukate juhtumite lahendamisel jne. ning eelkõige kavandatud tegevuste elluviimiseks ja lastekaitse spetsialistide palkamiseks vajalike ressurssidega.

¹⁶ See ettekanne on heaks kiidetud teiste asjaomaste ministriumide poolt.

2. Juurdepääs piisavatele vahendite

2.1. Lapsevanemate, eriti tööturult eemale jäänud ja suuremas vaesusriskis leibkondades, tööturul osalemise toetamise poliitika

Vastavalt Arengukavale ja selle 2012. aasta täitmise aruande esimesele versioonile¹⁷ toetatakse vanemate osalemist tööturul peamiselt läbi meestele ja naistele töö-, pere- ja eraelu ühitamise võrdsete võimaluste loomise meetmete ja tegevuste ning hoolduskoormuse vähendamise kaudu:

- Naistele ja meestele võrdsemate võimaluste loomine töö-, pere- ja eraeluks:
 - Isade pereelus ja emade tööelus osaluse soodustamine, sh analüüsi läbiviimine selgitamiseks laste päevahoiu kvaliteedi ja kättesaadavuse mõju vanemate tööturukäitumisele; vanemahüvitise analüüsimine selgitamiseks, millised on selle kasutamise mõjud meeste ja naiste tööelule, kaasatusele pereellu ning sissetulekutele; erinevate poliitikameetmete täiendamine saavutamaks meeste ja naiste võrdsemaid võimalusi osalemaks töö-, pere- ja eraelus; hoolduskoormust vähendavate teenuste arendamine, nende kvaliteedi ja kättesaadavuse tõstmine jne.;
 - Töötaja- ja peresõbraliku töökeskkonna arendamine, sh lapsevanemate paindliku töö-, pere- ja eraelu ühitamise võimaluste, sh osajaga töötamise mõjude analüüsimine; tööandjate motiveerimine töötaja- ja peresõbraliku töökeskkonna arendamisel erinevate erisoodustusmaksude ümbervaatamise, kogemuste ja parimate praktikate vahetuse kaudu; töötaja- ja peresõbraliku tööandja konkursi läbiviimine ja tunnistuse väljatöötamine jne.;
- Laste päevahoiu arendamine:
 - Kõigi laste (sh erivajadusega ja puudega) päevahoiu pakkujate nõustamine ja toetamine teenuse kättesaadavuse ja jätkusuutlikkuse tõhustamiseks, sh laste päevahoiu süsteemi analüüsimine ja muutmine; päevahoiuvõimaluste parandamine Euroopa Liidu struktuurifondide ja Kyoto saastekvootide müügist laekuvate vahendite toel; uute lapsehoiukohtade loomiseks võimaluste leidmine; suure hooldusvajadusega puudega lastele riigi rahastatava lapsehoiuteenuse mahu suurendamiseks vajalike lahenduste väljatöötamine ja rakendamine jne.;
 - Laste päevahoiu kvaliteedi tõstmine, sh laste päevahoiu pakkujate teadlikkuse, hoiakute ja vajaduste kaardistamine ning analüüs; laste päevahoiu kvaliteedi näitajate ülevaatamine ja vajadusel nende hindamise, kontrolli ja korra täiendamine, rõhutades laste heaolu, põhivajadusi ja õigusi; laste päevahoiu pakkujate pädevuse tõstmine nii baas- kui täiendõppe arendamise abil; riigi rahastatava lapsehoiuteenuse kättesaadavuse parandamiseks lapsehoidjate haridusnõuete muutmine jne.
 - Informatsiooni kogumine ja süstematiseerimine laste päevahoiu pakumisest ja vajadustest ülevaate saamiseks, sh laste päevahoiu sihtrühma vajaduste kaardistamine; laste päevahoiu kasutajate teadlikkuse tõstmine lapsehoiuteenuse võimalustest ja kvaliteedist; kohalike omavalitsuste laste päevahoiu pakumise uurimine; lapsehoiuteenuse infosüsteemi loomine ja arendamine;

¹⁷ Laste ja perede arengukava 2012–2020. Targad vanemad, toreded lapsed, tugev ühiskond. 2012. aasta täitmise aruanne. 2013. Sotsiaalministeerium.

- Kohalike omavalitsuste efektiivsuse suurendamine laste päevahoiu parendamiseks, sh maakonnatasandil võimaluste ja võimekuse toetamine laste päevahoiu pakkumisel; kohalike omavalitsuste piiriülese koostöö soodustamiseks parimate praktikate jagamine jm infovahetuse korraldamine.

Eelnimetatud tegevustest on mitmed 2012-2013.a jooksul ellu viidud, sh töötaja- ja peresõbraliku töödaja tunnustus- ja auditeerimissüsteemi väljatöötamine; isapuhkuse hüvitise taastamine;¹⁸ lapsehoiusteemi arendamine täiendavate lapsehoiukohtade loomiseks, sh puudega laste lapsehoiu ja toetavate teenuste arendamiseks. Üheks olulisemaks töö- ja pereelu ühitavaks meetmeks Eestis on vanemahüvitis,¹⁹ mille vanemate töötamist toetava paranduse valitsus hiljuti heaks kiitis. Muudatusega tagatakse, et vanemahüvitise saamise ajal tööl käiv vanemahüvitise saaja ei kaotaks sissetulekut. 2013. aastal tõusis lapsepuhkuse tasu 15,18 euroni päevas (varem 4,25 eurot).

Konkurentsivõime kava „Eesti 2020“ aastaks 2013²⁰ (2013 Konkurentsivõime kava) on Arengukavaga kooskõlas. 2013 Konkurentsivõime kavas on samuti kavandatud mitmeid meetmeid lapsevanemate, eriti tööturult eemale jäänud ja suuremas vaesusriskis leibkondades, tööturul osalemise toetamiseks:

- Töötukassa võimekuse suurendamine inimeste tööturule aitamisel, pakkudes kiiremat teenust, tänapäevaseid IT-võimalusi ning personaalsemat lähenemist;
- Sotsiaalteenused (sh transpordi, hooldusteenuste, lastehoiu jt vajaduste toetamine) tööturuteenustele juurdepääsu parandamiseks ja töölesaamise toetamiseks;
- Individuaalse töölerakendamise teenuse laiendamine ja paindlikkuse suurendamine;
- Alushariduse ja lapsehoiuteenuse arendamine ja kättesaadavuse tagamine töö-ja pereelu ühitamise toetamiseks, arvestades regionaalseid eripärasid;
- Lastega kodus olnud emade tööturule tagasipöördumise toetamine;
- Soolise palgalõhe vähendamise tegevuskava väljatöötamine ja rakendamine.

Tööhõiveprogrammi 2012-2013²¹ alusel osutatakse lisaks „Tööturuteenuste ja toetuste seaduses“ sätestatud tööturuteenustele täiendavaid tööturuteenuseid, sh individuaalse töölerakendamise teenuseid. Individuaalne töölerakendamine on isiku erivajadustest lähtuvalt isiku töölesaamise toetamine juhendamise ja muude tugitegevuste vormis. Individuaalse töölerakendamise eesmärk on aidata tööle isik, kelle töölesaamine on raskendatud pikaajalise töötuse, sotsiaalsete erivajaduste, hoolduskohustuse, puude või pikaajalise tervisehäire või muude eriliste takistuste tõttu. Näiteks võib vastavalt tööhõive programmile hüvitada hooldusteenuse kulu töötule, kes ei saa osaleda tööturuteenusel ega asuda tööle kuni seitsmeaastase lapse kasvatamise või eaka või puudega isiku hooldamise tõttu.

¹⁸ Hüvitist on lapse isal õigus saada tema keskmise töötasu alusel kokku kümme tööpäeva kahe kuu jooksul enne sünnituse tähtpäeva ja kahe kuu jooksul pärast lapse sündi.

¹⁹ Vanemahüvitis on suurendanud madalapalgaliste motivatsiooni töötada ning on mõjutanud ka kõrgepalgalisi ja kõrgelt haritud naisi sünnitama. Teisest küljest on pikk vanemahüvitise maksmise periood (1,5 aastat) vähendanud naiste osakaalu, kes käivad lapse esimesel eluaastal tööl, eriti kõrgepalgaliste hulgas ning see on mõneks ajaks lükanud edasi kõrgepalgaliste naasmise tööturule (Võrk, A., Karu, M., Tiit, E.-M. 2009. Vanemahüvitis: kasutamine ning mõjud tööturu- ja sündimuskäitumisele 2004-2007. Praxise Toimetised, 1.)

²⁰ Konkurentsivõime kava „Eesti 2020“. 2013. Riigikantselei.

²¹ Tööhõiveprogramm 2012-2013. 2011. Riigi Teataja, 28.12.2011. <https://www.riigiteataja.ee/akt/128122011056>

Kõige enam parendamist vajav poliitikavaldkond on peresid toetavate teenuste ja lastehoiu teenuse edasiarendamine. See on väga oluline vaesuse, eriti laste vaesuse, vastu võitlemisel, kuna nad aitavad vähendada perede hoolduskoormust, suurendada perede suutlikkust ise toime tulla ning töö, pere ja isikliku elu ühitamist. Sotsiaalteenuste, sh lastehoiu osutamise parandamist on esile tõstetud 2013. aasta riigipõhistes soovitusetes. Euroopa Komisjon on rõhutanud, et perepoliitika kulutuste kulutõhusust tuleks parandada eelarvet mõjutamata, sh suunates osa vanemahüvitisteks ettenähtud vahenditest tõhusamate meetmete nagu näiteks lastehoiu teenuste toetamisele, millel on eeldatavalt positiivne mõju naiste tööhõivele. Kohalike omavalitsuse poolt pakutavate kättesaadavate ja kvaliteetsete teenuste puudus jääb probleemiks ja peamiseks takistuseks tööturule naasmisel, eriti linnades.

Tugiteenuste kvaliteedi ja kättesaadavuse parandamisel on olulised nii finantseerimise suurendamine kui ka riigi ja kohalike omavalitsuste vahelise koostöö tõhustamine.

2.2. Meetmed piisava elatustaseme tagamiseks rahaliste ja mitterahaliste toetuste optimaalse kombineerimise kaudu

Laste vaesuse probleem on viimastel aastatel muutunud Eesti ühiskonnas eriti teravaks. Algselt asjaomased mittetulundusühingud, kuid 2012-2013. aastatel isegi rahvusvahelised organisatsioonid, näiteks OECD²², Euroopa inimõiguste volinik²³ on ära märkinud, et laste suurt vaesust ei tohiks ignoreerida, rääkimata laste ombudsmani kohustusi täitva õiguskantsleri püüetest teavitada avalikkust valitsevast olukorrast²⁴. Sellele vaatamata pole valitsus pidanud vajalikuks lisada laste vaesuse vähendamise väljakutset 2013 Konkurentsivõime kavasse. Kuid võrreldes 2012 Konkurentsivõime kavaga, on laste vaesust käsitletud siiski suuremas ulatuses – näiteks on kavandatud rohkem tegevusi lapsehoiu tõhustamiseks ning 2013. aasta juulist viidi sisse uus täiendav vajaduspõhine peretoetus.

Statistikaameti andmetel elas 2011. aastal suhtelises vaesuses iga kuues Eesti laps (0-17) ning absoluutses vaesuses või sügavas materiaalses ilmajäetuses iga üheteistkümnnes.²⁵ Suhtelises vaesuses elas 2011. aastal 41 700 last ehk 17% kõikidest lastest. Absoluutses vaesuses²⁶ elas 2011. aastal 23 000 last ehk 9,5% kõikidest lastest.²⁷ Laste absoluutse vaesuse määr tõusis alates 2007. aastast järkjärgult kuni 2010. aastani (6%-lt 11%-ni); 2011. aastal hakkas aasta varasemaga võrreldes laste toimetulekut ohustav vaesus vähenema – nagu vaesuse määr, on ka laste absoluutse vaesuse määr langenud kahe protsendipunkti võrra, samas jäi 2011. aastal laste absoluutse vaesuse tase kõrgemaks kui aastal 2007. Sügavas materiaalses ilmajäetuses elas 2011. aastal 22 200 last ehk 9% kõikidest lastest. Ka sügavas materiaalses ilmajäetuses laste osatähtsus on aastatel 2007–2010 tõusnud

²² OECD economic surveys: Estonia. Overview, October 2012. 2012. OECD.

²³ Ibrus, K. 2013. Inimõiguste volinik: laste vaesus vajab Eestis rohkem tähelepanu.

²⁴ Lastekaitsetöötajatega tehtud süvaintervjuude ja Statistikaameti andmete põhjal kirjutas laste ombudsman 2011.a. ülevaate peamiste järelduste ja ettepanekutega laste vaesuse kohta (Laste ombudsman. 2011. Vaesus ja sellega seonduvad probleemid lastega peredes. Ülevaade Statistikaameti andmete ja kohalike omavalitsuste lastekaitsetöötajate süvaintervjuude põhjal). Jätkamiseks lahenduste otsimist laste vaesuse vähendamiseks organiseeris laste ombudsman 2012.a märtsis ümarlauri, kuhu ta kutsus Riigikogu sotsiaalkomisjoni, sotsiaalministri, haridus- ja teadusministri, regionaalministri, Eesti linnade liidu, Eesti kohalike omavalitsuste liidu, ülikoolide ja kolmanda sektori esindajad, et leida lahendusi laste olukorra parandamiseks.

²⁵ Laes, T.-L. 2013. Iga kuues Eesti laps elab suhtelises vaesuses. Statistikaamet.

²⁶ Statistikaameti andmetel on absoluutse vaesuse piiriks arvestuslik elatusmiinimum (minimaalse toidukorvi ja individuaalsete mittetoidukulutuste maksumus), mis 2011. aastal oli ühe liikmeka leibkonna kohta 186 eurot kuus.

²⁷ Laste vaesuse ja ilmajäetuse määr vanuse ja aasta järgi. 2013. Eesti Statistika.

(4%-lt 11%-ni), 2011. aastal see küll langes, kuid jäi kriisieelsest tasemest üle kahe korra kõrgemaks.

Eestis on olnud kõikide lastega peretüüpide võrdluses kõige suuremas vaesusriskis ühe vanemaga kasvavad lapsed – ühe täiskasvanu ja lapsega (lastega) perede suhtelise vaesuse määr oli 2011. aastal 32,6%. Kuigi üksikvanemaga leibkonna suhtelise vaesuse määr on langenud (oli 2009.a. 36,2%), on see siiski 2,0 korda keskmisest lastega perede suhtelise vaesuse määrast (16,3%) kõrgem. 2011. aastal oli ühe vanemaga leibkonna liikme ekvivalentnetosissetulek aastas tunduvalt (1,5 korda) madalam kui näiteks ühe lapsega pere liikme oma (vastavalt 5 777 ja 8 660 eurot).²⁸ Vaesusriski suurendab ka rohkem kui kahe lapse olemasolu peres, kolme või enama lapsega peredes oli 2011. aastal suhtelise vaesuse määr 21,2%. Nendest lastega leibkondadest, kus keegi tööealistest tööl ei käinud, elas 2011. aastal vaesuses 72%. Sotsiaalministeeriumi andmetel sai 2012. aastal toimetulekutoetust 6788 lastega leibkonda (2011. aastal 7 542) ehk umbes 31% kõikidest toimetulekutoetust saanud leibkondadest.

Statistikaameti andmetel vähendasid sotsiaalsiirded 2011. aastal laste (0-17) suhtelise vaesuse määra 14,4 protsendipunkti võrra (31,4%-lt 17,0%-le) ning 2010. aastal 13,0 protsendipunkti võrra (32,5%-lt 19,5%-le).²⁹

Eestis toetatakse peresid peretoetuste³⁰, erinevate hüvitiste ja maksusoodustuste³¹ kaudu. Eesti peretoetuste süsteem on universaalne, sisaldades teatud määral ka sihitatust (vt ka peatükk 1), sest suuremas vaesusriskis peredele pakutakse täiendavat toetust. Alates 2013. aasta juulist osaliselt rakendunud lastetoetuste reformiga (vajaduspõhine peretoetus) suurenes sihitatuse osakaal veelgi. Üldiselt on peretoetuste eesmärk vaesust ennetada, vaesusesse sattunud laste abistamisele on otseselt suunatud vajaduspõhine peretoetus,³² samuti toimetulekutoetus. Eestis on universaalsed peretoetused osutunud kuluefektiivsemaks ning laste vaesust enam leevendavaks kui maksusoodustused, mida saavad ainult töötavad vanemad.³³ Eestile on iseloomulik erinevat liiki toetuste suur arv. Praegu kehtiv universaalne lastetoetuse

²⁸ Suhtelise vaesuse määr leibkonna tüübi ja aasta järgi. 2013. Eesti Statistika; Leibkonnaliikme aasta ekvivalentnetosissetulek leibkonna tüübi ja aasta järgi. 2013. Eesti Statistika.

²⁹ Laste vaesuse ja materiaalse ilmajäetuse määr vanuse ja aasta järgi. 2013. Eesti Statistika; Suhtelise vaesuse määr enne sotsiaalseid siirdeid vanuse, soo ja aasta järgi. 2013. Eesti Statistika.

³⁰ Eestis on kümme liiki peretoetusi: sünnitoetus; lapsetoetus; lapsehooldustasu; üksikvanema lapse toetus; ajateenija lapse toetus; lapse koolitoetus; eestkostel või perekonnas hooldamisel oleva lapse toetus; elluastumistoetus; lapsendamistoetus; ning vanematoetus seitme või enama lapsega peredele. Riik maksab peretoetusi kõikidele lastele kuni nende 16 aastaseks saamiseni. Põhikoolis, keskkoolis või põhihariduse baasil kutseõppeasutuses õppivatel lastel on õigus saada peretoetusi kuni 19 aasta vanuseni.

³¹ Eestis pakutakse lastega peredele kaht erinevat liiki maksusoodustusi:

- Eestis elavad inimesed võivad maha arvata oma aastasissetulekust oma laste või nende hooldada olevate laste hariduskulud (sh õppelaenuintressid) kuni 26 aastaseks saamiseni;
- Lapse üks vanematest (või lapse eest hoolitsev isik) võib maksustamisperioodi tulust maha arvata täiendava maksuvaba tulu iga kuni 17 aastase lapse eest alates pere teisest lapsest. Ühe loomuliku iibe toetamise meetmena kustutab riik osaliselt väikelast kasvatavate kutsekooli lõpetanute õppelaenu (Peretoetused. 2013. Sotsiaalministeerium).

³² Lastega perede sissetulekute reaalse suurendamise võimaldamiseks ei arvata toimetulekutoetuse ja vajaduspõhise peretoetuse arvestamisel perekonna sissetulekute hulka vajaduspõhist peretoetust ning osaliselt (kuni 2014. aasta lõpuni kahe lapsetoetuse määra ulatuses, alates 2015. aastast nelja lapsetoetuse määra ulatuses) ka riiklike peretoetuste seaduse alusel makstavat kolmanda ja järgneva lapse toetust.

³³ Vörk, A., Paulus, A. 2007. Peredele suunatud rahaliste toetuste mõju vaesuse leevendamisele Eestis: analüüs mikrosimulatsioonimeetodi abil. Praxis.

määr (esimesele ja teisele lapsele 19,18 eurot kuus) on püsinud muutumatuna alates 1997. aastast ja jäänud inflatsioonile jms jalgu. Kuid sellised teenused nagu tasuta koolilõuna on otseselt lastele suunatud ning tasuta koolilõunate finantseerimise suurendamine toetaks otseselt lapsi.

Inimestel, kelle sissetulekud on madalad, on võimalik taotleda kohalikust omavalitsusest toimetulekutoetust. Toimetulekutoetust on õigus saada üksi elaval isikul või perekonnal, kelle kuu netosissetulek pärast eluruumi kulude mahaarvamist on alla Riigikogu kehtestatud toimetulekupiiri.³⁴ Toimetulekutoetuse saajal, kelle kõik perekonnaliikmed on alaealised, on õigus saada lisaks toimetulekutoetusele täiendavat sotsiaaltoetust 15 euro ulatuses, mida maksab kohalik omavalitsus riigi eelarvest. Hoolimata toimetulekupiiri tõusust 2011. aastal, on see ikka veel väga madal, madalam isegi kui minimaalse toidukorvi maksumus (2012. aastal 88,3 eurot kuus;³⁵ vaesusepiir, mis on 60% pereliikmete aasta ekvivalentnetosissetuleku mediaanist, oli 2011. aastal 299,4 eurot kuus³⁶). Lisaks toimetulekutoetusele võib valla- või linnavalitsus määrata ja maksta täiendavaid sotsiaaltoetusi kohaliku omavalitsuse eelarvest kohaliku omavalitsuse volikogu kehtestatud tingimustel ja korras.

Arengukavas on rõhutatud, et peredele ja lastele suunatud rahaliste vahendite suurendamise kõrval on oluline tõsta ka süsteemisest kuluefektiivsust, vähendades väiksemas vaesusriskis olevate sihtgruppide toetusi ning tõstes suuremas vaesusriskis olevate gruppide omi, kaotamata samas end õigustanud universaalset lähenemist. Laste vaesuse leevendamisele suunatud meetmete hindamine ja kuluefektiivseima meetmetekogumi väljapakumise on üks hetkel analüüsitava peretoetuste ja teenuste rohelise raamatu eesmärke. Eestis läbi viidud uuringust³⁷ selgub, et suurtele peredele suunatud toetused on laste vaesuse vähendamisel kõige kuluefektiivsemad, järgnevad lapsehooldustasu ja lapsetoetus. Selle uuringu tulemused näitavad, et ka üksikvanema lapse toetus jõuab enim vaesuses elavate lasteni, kuid pole piisav nende laste vaesusest väljatoomiseks, sest toetuse tase liiga madal, et täita vaesuse ennetamise eesmärki. Võrreldes peretoetustega on vanemahüvitis³⁸ suhteliselt kulukas meede, olles oluliselt kallim kui erinevad lapsetoetused või lapsehooldustasu. Kuna vanemahüvitis on seotud varasema töötasuga, on viimastel aastatel üha väiksem osa peredele suunatud rahalistest toetustest läinud vaestes peredes elavatele lastele ning üha suurem osa paremal järjel olevatele lastele.³⁹ Samas on valitsuse tegevuskavas jäädud jäigalt lubaduse juurde praeguse vanemahüvitise süsteemiga jätkata, kuigi selle alguses positiivne mõju on muutumas küsitavaks ning sündimuskordaja näitab langustrendi.⁴⁰ Vanemahüvitise mõjudest on tehtud mitu analüüsi ning Sotsiaalministeerium on tellinud uue analüüsi selle paindlikuma rakendamise võimaluste (sh tööõiguse muutmise regulatsioon ja kulud, lastehoiu pakumise

³⁴ Riigieelarve seadusega on alates 2011.a. kehtestatud toimetulekupiiriks 76,7 eurot üksi elava inimese või pere esimese liikme kohta kuus (2008-2010.a. oli see 63,9 eurot) ning 61,36 eurot teise ja iga järgmise pereliikme kohta. Vastavalt 2014.a. riigieelarve seadusele tõuseb toimetulekupiir 2014.aastast 90 euronit kuus üksi elava inimese või pere esimese liikme kohta ning 72 euronit iga järgmise pereliikme kohta.

³⁵ Ühe liikmega leibkonna arvestuslik elatusmiinimum, 30 päeva minimaalse toidukorvi ja mittetoidukulutuste maksumus. 2013. Statistics Estonia.

³⁶ Leibkonnaliikme ekvivalentnetosissetulek ja suhtelise vaesuse piir. 2013. Statistics Estonia.

³⁷ Vörk, A., Paulus, A. 2007. Peredele suunatud rahaliste toetuste mõju vaesuse leevendamisele Eestis: analüüs mikrosimulatsioonimeetodi abil. Praxis.

³⁸ Eesti perepoliitikat on lausa iseloomustatud kui sünnile suunatud perepoliitikat, st perepoliitilised meetmed on suunatud valdavalt lapse sünnihetkele ja väikelapsele.

³⁹ Turk, P., Vörk, A. 2011. Valimislubaduste analüüs: lastega perede toetamine. Praxis. Poliitikaanalüüs, 4.

⁴⁰ Valitsemise valvurid. Kaks aastat valitsemist: Valitsuse valvurite kommentaarid valitsuse tegevusprogrammi täitmisele 2011-2012. Praxis.

vajadus ja kulused, administreerimise ümberkorraldamine) uurimiseks. Lisaks sellele analüüsitakse erinevate riiklike peretoetuste, laste eest saadava maksusoodustuse, elatise ja elatisabi, alushariduse- ja lapsehoiusteemi efektiivsust. Loodetavasti loob see aluse tasakaalustatuma perepoliitika kujundamisele toetuste ja teenuste täiustamise näol, samuti võimalused töö- ja pereelu paremaks ühitamiseks, olles töenduspõhiseks sisendiks peretoetuste ja teenuste rohelise raamatu⁴¹ koostamisele. Kuna Eestis on siiani rõhuasetus olnud peredele rahaliste toetuste ja hüvitiste pakkumisel, siis peretoetuste ja teenuste rohelise raamatu raames on kavas teha ettepanekuid peredele suunatud teenuste, sh nt perelepitusteenuse arendamiseks. Olulisel kohal on (subsideeritud) teenused, mille puhul jõuab abi otse lapseni, nt tasuta koolitoit ja hambaravi.

Uurimus sotsiaalkaitse hüvitiste ja toetuste mõju kohta töemotivatsioonile⁴² näitas, et üldiselt on Eestis töötuse korral makstavad hüvitised väikesed⁴³ ning seetõttu on inimestel kasulikum töötada.⁴⁴ Toimetulekutoetuse puhul püütakse lähtuda muuhulgas sellest, et toimetulekutoetuse saamine ei kaotaks pikemas perspektiivis inimeste motivatsiooni ise vastutada enda ja oma perekonnaliikmete toimetuleku eest. Eesmärk on motiveerida inimest tööd otsima (2012. aastal oli 73% toimetulekutoetust saanud perekondades vähemalt üks töötu pereliige) ning vältida olukordi, kus toetustest elamine on kasulikum kui töötamine. Uurimus toimetulekutoetuse kasutamise ja mõju kohta leibkonna vaesusele⁴⁵ tõi välja, et kui tõsta toimetulekupiiri, siis hüvitise saajate motivatsioon töötada väheneb oluliselt (eriti madalate palkade puhul); seetõttu on vaja leida võimalusi suurendada töötute motivatsiooni (sh tõsta miinimumpalka⁴⁶).⁴⁷

⁴¹ 2012.aastal alustatud peretoetuste ja teenuste rohelise raamatu koostamine hõlmab mitmeid Arengukava rakendusplaanis välja toodud alategevusi, sh perelepitusteenuse tõhususe eel- ja järelanalüüs, tulumaksuvabastuse tagastamise vanusepiiri põhimõtte peretoetuse seaduse põhimõttega ühtlustamise analüüs; ühe vanemaga peredele suunatud meetmete arendamine, täiendavate lahenduste väljatöötamiseks ning meetmete efektiivsuse tõstmiseks töögrupi loomine; analüüsi läbiviimine sünnitoetuse ja vanemahüvitise võimaliku ühendamise ning lapsehooldustasu mittemaksmise kohta sünnitoetuse või lapsendamishüvitise saamise ajal; elatisabisüsteemi analüüsimine ning ettepanekute tegemine süsteemi arendamiseks; analüüs laste päevahoiu kvaliteedi ja kättesaadavuse mõjust emade ja isade tööturukäitumisele; lapsevanemate paindliku töö- ja pereelu ühitamise võimaluste analüüs (sh osajaga töötamise ja vanemahüvitise mõjude analüüsimine).

⁴² Leetma, R., Masso, M., Võrk, A., Karu, M., Veldre, V., Paulus, A., Turk, P. 2012. Sotsiaalkaitsehüvitiste ja toetuste mõju töemotivatsioonile. Praxis.

⁴³ Alates 2013.a. jaanuarist tõusis töötushüvitis 64,42 eurolt 101,5 euronni kuus.

⁴⁴ Probleemiks on pigem töötute kõrge vaesusrisk ja hüvitise saajate madal osakaal. Uurimuse autorite järgi tuleks eeskätt praegused töötutoetuse maksmise tingimused üle vaadata, et tagada töö kaotanud inimestele töötusajaks piisav sissetulek. Neid tingimusi tuleks muuta nii, et enamus töö kaotanud inimestest saaks hüvitist, mis vähendaks töötute vaesusriski.

⁴⁵ Trumm, A., Kasearu, K. 2011. Uuring „Toimetulekutoetuse kasutamine ja mõjud leibkonna vaesusele aastatel 2005-2010“. Uuringu lõpparuanne. Sotsiaalministerium, Resta, Tartu Ülikooli Sotsioloogia ja Sotsiaalpoliitika Instituut.

⁴⁶ Alates 2013.a. jaanuarist on miinimumpalk 320 eurot kuus (senise 290 euro asemel).

⁴⁷ Uurides erinevate sissetulekute ja leibkondade sotsiaalse staatuse muutumise võimalikke mõjusid leibkondade toimetulekule selgus, et toimetulekutoetuse saajate hulk muutub, kui praegused töötud asuksid tööle (vähemalt) miinimumpalgaga. Sel juhul oleks ligi 90% töötute sissetulek suurem toimetulekupiirist; kuid on äärmiselt ebatõenäoline, et see juhtub. Analüüs näitas, et töötamisest saadav potentsiaalne kasu on suurim töötute tööealiste ja noorte üksielavate inimeste puhul, isegi miinimumpalga eest töötamine suurendaks sissetulekut kaks korda võrreldes toimetulekutoetusega. Samas on lastega peredes töötamise eelise toetuste ees hirmuäratavalt väike – kahe vanema ja kolme lapsega perekonnas, kus töötu isa või ema läheb tööle, suureneb sissetulek vaid 10%. Töötavate

Vältimaks stigmatisatsiooni on kohalikud omavalitsused, kus toimetulekutoetust või vajaduspõhist peretoetust taotlev isik või perekond alaliselt elab, kohustatud hoidma sotsiaalhoolekannet saavate isikute või perekondade andmeid saladuses, v.a. juhul kui nende avaldamata jätmise ohustab teise isiku elu või tervist või kui andmed on seotud kuriteo toimepanemisega. Toetuse määramise otsuste tegemine kohaliku omavalitsuse kui isikule kõige lähemal asuva instantsi poolt võimaldab kõige paremini võtta arvesse selle konkreetse perekonna vajadusi.

Mitterahalised toetused Eestis on järgmised:⁴⁸

- Laste päevahoid – eelkoolialiste laste hoidmine ja toitlustamine ning toetus lapsehoidja palkamiseks; seni pole andmed selle kohta kättesaadavad;⁴⁹
- Majutus – asenduskoduteenus (endine laste ja noorte hoolekandeesutus ehk lastekodu) ja perekonnas hooldamine. Sotsiaalministeeriumi andmetel oli 2012. aasta lõpus 33 laste hoolekandeesutuses 1 096 last, neist 48 raske ja sügava puudega ja perekonnas hooldamisel 420 last. Asutuses elavate vanemliku hoolitsuseta laste arv on seega väga suur. Arengukavas on pööratud märkimisväärselt tähelepanu hooldus-, eestkoste- ja lapsendajaperedele. Sotsiaalministeerium valmistab 2013. aastal ette asendushoolduse ja asendushoolduse järelhoolduse kontseptsiooni, mille üheks osaks on asenduskodude reorganiseerimise detailne kava. Asenduskodu asutuste ja teenuse reorganiseerimisega tõuseb teenuse kvaliteet, paranevad laste elamistingimused (privaatsuse tagamine) ja töötajate töötingimused, suurenevad laste hobi- ning arendustegevuste võimalused, mis tagavad inimväärsed ja kaasaja hoolekande põhimõtetele vastavad teenused.⁵⁰ Väljatöötamisel on järelhoolduskontseptsioon asendushoolduselt elluastujatele. Asenduskoduteenuse järelevalve kvaliteedi tõhustamiseks osaleb Eesti Läänemere maade Nõukogu projektis „AudTrain“, mille

pereliikmete töötasu 20%-line kasv muudab hüvitise saajate arvu vähe, kuna palgasaajate arv hüvitise saajate hulgas on väike. Peretoetuste süsteemi potentsiaalsetel muudatustel on suhteliselt väike mõju leibkondade toimetulekule. Lastetoetuste võimalik kahekordistamine (või lastetoetuste välja arvamine hüvitise määramisel arvestatava sissetuleku hulgast) säästaks vajaduse taodelda toimetulekutoetust ainult viiel protsendil juhtudest. Kui mõlemad ettepanekud realiseeruksid (lastetoetuste tõus ja lastetoetuste väljaarvamine toimetulekutoetuse taotlemisel), oleks efekt kahekordne.

⁴⁸ Randlepp, M. 2012. Sotsiaalkaitse kogukulutuste (ESSPROS) käsiraamat. Statistikaamet.

⁴⁹ Seni läbiviidud uuringud ei anna terviklikku ülevaadet erinevate sihtrühmade laste päevahoiu vajadusest, samuti on senine seiresüsteem ebapiisav ja killustunud. Selle probleemi lahendamine on Arengukavas kavandatud nelja tegevussuuna 16 meetme abil.

⁵⁰ Sotsiaalministeeriumi andmetel alustati 2005. aastal läbirääkimisi kohalike omavalitsustega neile asenduskodude üleandmiseks. Euroopa Regionaalarengu Fondist ja Eesti-Šveitsi koostööprogrammist saadi vahendid olemasolevate riigi asenduskodude pereskessemaks muutmiseks. 2013. aasta lõpuks peaks olema valminud kokku 41 peremaja (lisaks üks tegelusmaja Pärnu Lastekülas), milles on kohti 328 lapsele. 2012. aasta seisuga oli peremudelil baseeruvates asenduskodudes kokku 389 last, ehk 33,6% asenduskodu teenusel olevatest lastest (sh peremajad ning teenuse osutajad erasektorist oma majades või korterites). Alates 2017. aastast on senise 8 lapse asemel ühes peres maksimaalne laste arv 6 last. Edaspidi on kavas peremajade ehitusega jätkata ning selleks on vahendid planeeritud ka riigieelarvesse. Lisaks perepõhiste asenduskodude ehitamisele vajavad enam arendamist spetsiifiliste vajadustega laste toetamisele spetsialiseeritud teenused ning tõstmist asenduskoduteenuse sisuline kvaliteet. Lapsendajaperedele on Sotsiaalministeerium koostöös MTÜga Oma Pere töötanud välja lapsendamiseelsete ja -järgsete teenuste kontseptsiooni ning teenuste katsetamine on riigieelarveliste vahendite toel kavandatud aastateks 2013-2015.

raames piloteeritakse institutsioonides elavate laste õiguste süsteemipõhise auditeerimise koolitusmudelit;⁵¹

- Koduteenused – mitmesugused kaubad ja teenused, mida pakutakse lastele ja nende hooldajatele kodus; Eestis puuduvad selle kohta andmed;
- Muud mitterahalised toetused – lapsevanemate õppelaenu kustutamine (väikelaste vanemate õppelaenu osaline riigipoolne hüvitamine, mis kehtis 2004-2009) ja päevakeskuse teenused (päevakeskused on kohalike omavalitsuste või mittetulundusühingute loodud keskused, kus pakutakse võimalust kasutada soodustingimustel avalikke teenuseid ja veeta vaba aega).

Arengukava ja selle rakendusplaani koostamine ja heakskiitmine riiklikul tasandil on valitsuse viimaste aastate olulisim saavutus Eesti perepoliitikas. Võrreldes valitsuse eelmise tegevusprogrammiga on perepoliitika osas märgata rõhuasetuse muutust meetmetes sündimuse suurendamiseks ja perede toetamiseks. Kui varem nähti meetmetena peamiselt erinevaid rahalisi hüvitisi või toetusi, siis valitsuse tegevusprogrammis aastateks 2011-2015 on võetud suund vajaduspõhisemale perede toetamisele erinevate teenuste pakkumise ja arendamise kaudu.

Kõige pakilisemad reformivaldkonnad on järgmised:

- Riiklik perepoliitika kompenseerib lapse sünniga suurenevat vaesusriski väga jõuliselt vanemahüvitisega, mis on võrreldes teiste toetustega eaproportsionaalselt suur. Lisaks võimaldatakse seda kahjuks suhteliselt lühikese aja jooksul võrreldes kogu lapsepõlvega. Püüdes säilitada vanemate sidet tööturuga, muutis valitsus 2013. aasta augustikuu lõpus vanemahüvitise seadust, suurendades tööst saadava sissetuleku piirmäära; vanemahüvitis ei vähene, kui tööst saadav sissetulek ei ületa hüvitise määra. Kuid see muudatus ainult suurendab vanemahüvitise süsteemi kulusid ilma paindlikkuse suurendamiseta (nt vanemahüvitise saamise perioodi pikendamine) ja hüvitise arvutamise valemit muutmata (praegu 100% vanema eelmisel aastal teenitud tulust). Sotsiaaltoetuste süsteemi tulemuslikumaks muutmiseks oleks vaja ühtlustada peretoetuste süsteemi, suurendada selle paindlikkust lapsevanemate töö- ja pereelu ühitamise võimaluste parandamiseks;
- Väga oluline meede, mida tuleks madalapalgaliste leibkondade vaesuseriski vähendamisel eelistada, on üksikisiku tulumaksuvaba miinimumi tõstmine (oli 144 eurot viimased viis aastat) miinimumpalga lähedale või sellega võrdseks (praegu 320 eurot⁵²);
- Arvestades, et lapsetoetus on püsinud muutumatuna alates 1997. aastast, vajab see ümbervaatamist või näiteks tuleks tasuta koolilõunale eraldatavaid summasid suurendada. Samuti on vajaduspõhise peretoetuse taotlemine liiga keeruline,⁵³ eriti arvestades selle toetuse suhteliselt madalat taset; seetõttu peaks vajaduspõhipõhiste peretoetuste maksmise korda lihtsustama. Sotsiaalministeeriumi värsketel andmetel lihtsustatakse alates 2014. aasta jaanuarist vajaduspõhiste peretoetuste taotlemise protseduuri enamiku taotlejate jaoks. Nimelt, alates 2014. aastast ei pea pered, kes eelmisel kuul said

⁵¹ Projekti aluseks on Norras väljatöötatud süsteemipõhise järelevalve mudel, millele tuginedes on koostatud nn „Balti mudel“. Eestis on läbi viidud mitmepäevased süsteemipõhise auditeerimise koolitused spetsialistidele, kes on otseselt või kaudselt seotud järelevalve teostamisega.

⁵² Valitsus on esimest korda kahe aasta jooksul nõustunud tõstma miinimumpalka: 355 euroni 2014. aastal ja 390 euroni 2015. aastal.

⁵³ Vajaduspõhise peretoetuse taotlemise kord on sarnane toimetulekutoetuse taotlemisega, kuna mõlemad meetmed on suunatud otseselt vaesuses elavate inimeste abistamisele.

toimetulekutoetust, tõendama oma sissetulekut, kui nad taotlevad vajaduspõhise peretoetust, st nad peavad ainult täitma ja esitama avalduse.

3. Juurdepääs taskukohastele kvaliteetteenustele⁵⁴

3.1. Väikelaste haridus ja lastehoid

Eesti erinevates riiklikes ja valdkondlikes strateegiates rõhutatakse investeerimist väikelaste haridusse ja lastehoidu. Väikelaste haridus ehk alusharidus kuulub Haridus- ja Teadusministeeriumi haldusalasse ning lapsehoiuteenus Sotsiaalministeeriumi haldusalasse. Haridus- ja Teadusministeeriumi peamised tegevused aastatel 2012-2013 on:

- koolieelse lasteasutuse seaduse muutmise ettevalmistamine, mille raames on kavas luua paindlikumad alushariduse omandamise ja lastehoiu võimalused alla 4-aastastele lastele;
- koolieelsetes lasteasutustes alushariduse kättesaadavuse suurendamine 4-6-aastastele lastele;
- koolieelsetes lasteasutustes ja üldhariduskoolides hariduslike erivajadustega (HEV) laste hariduse omandamist toetavate tugisüsteemide analüüsimine. Üheks oluliseks eesmärgiks on suurendada hariduslike erivajadustega õpilaste kaasamist tavakoolidesse, mida praegu takistab paljuski erivajadusega lastele ja nende peredele mõeldud tugiteenuste ebapiisav maht ja erinev piirkondlik kättesaadavus. Selleks alustas 2012. aastal Haridus- ja Teadusministeerium hariduslike erivajadustega õpilaste õppekorralduse muutmist ning erikoolide võrgu ümberkorraldamist. Riigi vastutada jääb eelkõige spetsiifilist õppekorraldust ja ressursimahukaid tugiteenuseid vajavate õpilaste õppe korraldamine ning vajalike koolide pidamine.⁵⁵ Piirkonna õppeasutusi teenindavad piirkondlikud õppenõustamiskeskused, mis korraldavad laste arenguliste erivajaduste varajaseks märkamiseks ja individuaalse arengu toetamiseks psühholoogilise, eripedagoogilise, logopeedilise ja sotsiaalnõustamise teenuse osutamist lastele, noortele, lastevanematele, õppeasutuste pedagoogidele, spetsialistidele ja kohaliku omavalitsuse ametnikele, samuti osutavad nad õpiabi. Piirkondlike õppenõustamiskeskuste loomise ja nõustamiskvaliteedi arendamise kaudu parandatakse nõustamisteenuse kättesaadavust õpilaste koolist väljalangevuse vältimiseks ning noorte edasise toimetuleku ja konkurentsivõime suurendamiseks igapäevaelus ja tööturul.

⁵⁴ Käesolevas peatükis tuginetakse suures osas Sotsiaalministeeriumi laste ja perede osakonnalt saadud informatsioonile.

⁵⁵ Plaanide kohaselt õpivad tavakoolis need HEV õpilased, kellele on seal võimalik luua vajalikud õpitingimused ja kindlustada tugiteenuste kättesaadavus. Vastavalt 2013. aastast kehtivale põhikooli- ja gümnaasiumiseadusele on kõige igapäevasemaks pakutavaks toetuseks tugiõpe. Selleks kasutatakse koolides erinevaid võimalusi: õpilase esmane toetamine ainetunnis, konsultatsioonitunnid, järeleaitamistunnid, tugiõppetunnid, individuaalse õppekava koostamine, õpiabirühm, koduõpe, õpetus eriklassis, ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe. Lisaks eelnevale on koolis võimalik rakendada teisi õpilasi toetavaid teenuseid, sh huvitegevus, pikapäevärühm, abiõpetaja või isikliku abistaja kasutamine. Koolipidajal on kohustus tagada õpilastele vähemalt eripedagoogi, psühholoogi ning sotsiaalpedagoogi abi ja nõustamise kättesaadavus. Tugispetsialistide teenuse rakendamiseks loob võimalused kooli pidaja ning selle korraldab direktor. Kui tavakoolis ei ole vajalikke tingimusi ja pädevust erivajadusega lapse õppe korraldamiseks, toetamiseks ja vajalike tugiteenuste pakkumiseks, võib vanema nõusolekul ja nõustamiskomisjoni soovitusel suunata lapse erivajadustega laste kooli. 2011. aastal valmis ülevaade tugispetsialistide teenuste kättesaadavusest koolides (Õppenõustamisteenustega rahulolu ja nende kättesaadavus. 2011, Praxis).

Tähtsaimad väljakutsed Eesti jaoks on lastehoiu adekvaatus ja kvaliteet. Koolieelsete lasteasutuste seadus sätestab, et kohalikel omavalitsustel on kohustus tagada kõigile 1,5–7-aastastele lastele võimalus käia oma teeninduspiirkonna koolieelses lasteasutuses. Koolieelsete lasteasutuste süsteem Eestis, st lasteaedade süsteem, ei ole piisavalt paindlik, mitmekesine ega kättesaadav arvestamaks vanemate ja lastele vajadustega. Kuigi erasektori lapsehoiuteenus pakub suuremat paindlikkust, on see vanematele palju kulukam.

Uuringud⁵⁶ näitavad, et Eesti jaoks on suurim probleem piirkondlik päevahoiukohtade nappus. Näiteks 2012. aasta jaanuaris olid lasteaiakoha ootejärjekorrad 33% kohalikes omavalitsustes, mille oli tingitud suurenenud sündimusest, siserändest ja uute elamurajoonide rajamisest.⁵⁷ Umbes 5 900 last olid lasteaiakoha ootejärjekorras, 2 000 linnades ja 3 800 valdades. Suurimad probleemid lasteaiakohtadega on suurtes linnades ja nende lähiümbruses. Ka Barcelona formaalse lapsehoiu (st nii alushariduse kui lapsehoiuteenuse) näitajate järgi oli Eestis viimaste, st 2010. aasta andmete alusel 0-2 (k.a.)-aastaste laste vanuserühmas teenusega kaetus 21% (Barcelona eesmärk 33%) ja 3-6 (k.a.)-aastaste laste vanuserühmas 92% (Barcelona eesmärk 90%).

Tegevusloaga lapsehoiuteenuse pakkujaid oli 2011. aastal kokku 396 ning teenust kasutas 4 459 last, sh riiklike vahenditega on toetatud 587 raske või sügava puudega last.

Kõige probleemiderohkem on kuni 3-aastaste laste hooldamine. Probleemid lasteaiakohtadega on paljudes kohalikes omavalitsustes muutunud nii teravaks, et väikelaste vanemad on otsustanud hakata kohtust õigust nõudma. Käesoleval ajal on ainuüksi Tallinna halduskohtus algatatud kümnekond kohtuasja seoses lasteaiakohtadega.⁵⁸ Tallinna lasteaedade arendamise programm aastateks 2013-2021 näitab, et hinnanguliselt oli 2012. aastal Tallinnas puudu 1 500 lasteaiakohta ning viimase kuue aasta jooksul on rajatud ainult 320 uut kohta. Lasteaiaste arv Tallinnas peaks saavutama maksimumi umbes 2016. aasta paiku ja selleks ajaks on juurde vaja umbes 2 500 lasteaiakohta, seega on kokku puudu 4 000 kohta.⁵⁹ Kuna plaanid viiakse ellu vastavalt linnaelarve võimalustele, mis omakorda jätab võimaluse taganeda kavandatust ning riiklikud vahendid omavalitsuste toetamiseks lasteaiakohtade rajamisel on piiratud, siis on nende plaanide elluviimine ja lastehoiu teenuse osutamine piisavas mahus üsna küsitav.

Koolieelse lasteasutuse seadus kohaselt võib vanemate osa määraks lasteaiakohtasust olla kuni 20% miinimumpalgast.⁶⁰ Miinimumpalk on alates 2012. aastast 320 eurot (2011. aastal 290 eurot kuus). Võrreldes 2008. aastaga, on munitsipaallasteaiakoht muutunud kohalikele omavalitsusele keskmiselt 21%

⁵⁶ Ainsaar, M., Soo, K. 2008. Kohalike omavalitsuste toetus lastega peredele Eestis. Tartu Ülikool, Sotsiaalministeerium; Ainsaar, M., Soo, K. 2012. Kohalikud omavalitsused ja lastega pered 2011. Tartu Ülikool, Sotsiaalministeerium.

⁵⁷ Ainsaar, M., Soo, K. 2012. Kohalikud omavalitsused ja lastega pered 2011. Tartu Ülikool, Sotsiaalministeerium.

⁵⁸ Kuus-Korv, A. 2013. Lasteaiakohata laste vanemad hakkavad viimaks ometi enda õiguste eest võitlema, Õhtuleht, April 12.

⁵⁹ Ning veel üks probleem – aastakümne teises pooles hakkab laste arv kiiresti kahanema. Olukorra leevendamiseks kavatakse Tallinn muuta kohtade loomise nii paindlikuks kui võimalik, muuta lasteaedade töö paindlikumaks; kavatakse ehitada kokku 14 uut lasteaeda, luua moodulrühmad 14 lasteaiakohta jne.

⁶⁰ Eestis ei sõltu lapse õigus lasteaiakohta või hoiukohale või teenuse maksumus tema vanema osalemisest tööhõives. Olukorras, kus vanemal on raskusi lasteaiakohta ja/või -toidu eest tasumisega, on võimalus saada tuge (teenuse kompenseerimist) kohalikele omavalitsustele.

odavamaks ning ulatus 2012. aastal 206 euroni kuus.⁶¹ Samas on vanemate panus lasteaiakoha maksumusse tõusnud 29 eurolt 36 euroni kuus. Linnades maksid vanemad lapse eest keskmiselt 47 eurot ja valdades 34 eurot kuus. Näiteks Tallinnas on vanema osa määr lasteaias kohatasust 10,6% miinimumpalgast, ujulaga lasteaias on see 12%. Lasteaia kohatasu Tallinnas on kasvanud enam kui kaks korda viimase kaheksa aasta jooksul: 15,34 eurolt 2006. aastal 33,92 euroni 2012. aastal.⁶² Võrreldes teiste OECD riikidega on Eesti vanemate panus 2,5 korda väiksem peredes, kus mõlemad vanemad teenivad 100% keskmist palka,⁶³ kuid tuleb arvestada, et umbes 70% Eesti peredest on sissetulek keskmisest väiksem. Seetõttu on vanemad häiritud juba 10%-lisest lasteaias kohatasu tõusust. Ühendkuningriigi näitel, kus lastehoiukulu on OECD riikidest suuruselt teine (40,9% keskmisest palgast) Šveitsi järel, võib öelda, et kõrged lastehoiukulud võivad muutuda suureks takistuseks emade täistöökohaga töötamisele.

Sotsiaalministeeriumi peamised tegevused viimastel aastatel on olnud:

- 2012. aastal kehtestati lapsehoidjatele uued nõuded, mis võimaldavad senisest suuremal spetsialistide ringil pakkuda lapsehoiuteenust. Sotsiaalhoolekande seaduse muutmise tulemusena saab lapsehoidjana töötada koolieelse pedagoogika, eripedagoogika, lapsehoidja või sotsiaaltöö eriala lõpetanu või lapsehoidja kutsetunnistusega inimene;
- 2013. aastal alustatakse sotsiaalhoolekande seaduse muudatuse väljatöötamisega, et parandada lapsehoiuteenuse kättesaadavust väga suure hooldusvajadusega lastele. Kavas on ka analüüsida kvaliteedinõuete kehtestamise vajalikkust lapse arendamisele ja päevakavale teenusel olles, toetada puudega laste lapsehoidjate täiendkoolitust ning viia ellu teavitustegevusi eesmärgiga suurendada puudega lastele keskendunud teenusepakkujate arvu ja vanemate teadlikkust teenusest;
- Sotsiaalministeerium on esitanud ettepanekud Euroopa Sotsiaalfondi 2014-2020 perioodi raames suurendada lapsehoiuteenuse ja puudega laste puhul rakendatavate tugiteenuste abil ka olemasolevate haridusteenuste (lasteaed, kool) kättesaadavust. Koostöös Siseministeeriumiga on kavas tegeleda nii lasteaias- ja hoiukohtade püsipuuduse leevendamise (uute kohtade loomine) kui suurema paindlikkuse loomisega (paindliku hoiuteenuse osaline kompenseerimine). Fookuses on ka n-ö mittetraditsioonilised hoiud ja teenuse vastavus muutunud tööturu vajadustele: toetada lapsehoiuteenuse pakkumist 0-7-aastastele lastele ning lapsehoiuteenuse ja tugiteenuste (näiteks tugiisik) pakkumist 0-17 (k.a)-aastastele raske ja sügava puudega lastele;
- Selgitamaks nii lasteaias- kui lapsehoiukoha maksumuse mõju vanemate tööturukäitumisele ja laste vaesusele erinevate stsenaariumide alusel, on käimas uuring „Peredele mõeldud toetuste ning alushariduse ja lapsehoiuteenuse mõjude analüüs“. Analüüsi tulemused on sisendiks peretoetuste ja teenuste rohelisse raamatasse, kus tehakse ka ettepanekud alushariduse- ja lapsehoiusteemi edasiseks arendamiseks (roheline raamatu tähtaeg on 2014. aasta II kvartal).

Kuigi vanemate vastutust oma laste kasvatamisel ei saa vähendada, peaksid kohalikud omavalitsused koos riigiga tagama kvaliteetsete lastehoiu teenuste kättesaadavuse. Lastehoiu teenuste rolli ja sisu määratlemine pikemas perspektiivis, selle arendamine

⁶¹ Ainsaar, M., Soo, K. 2012. Kohalikud omavalitsused ja lastega pered 2011. Tartu Ülikool, Sotsiaalministeerium.

⁶² Teder, T 2013. Vanemad ägavad lasteaiatasude koorma all, Õhtuleht, 28.jaanuar.

⁶³ OECD riikides moodustas 2008. aastal keskmine lastehoiu maksumus (otsesed tasud aga ka võimalikud soodustasud, rahalised toetused ja maksusoodustused) 18%, Eestis 7% keskmisest palgast peredes, kus mõlemad vanemad teenisid 100% keskmisest palgast (OECD. 2011. Doing better for families. OECD Publishing).

üheaegselt lasteaia teenustega, lastehoiu teenuse pakkujate motiveerimine (näiteks palgad) ja nende koolitamine aitaksid kaasa lastehoiu teenuste kvaliteedi ühtlustamisele ja parandamisele. See omakorda tagaks piisava hulga laste eest hoolitsevaid spetsialiste. Riigieelarvelise finantseerimise raskustega seoses on ilmselgelt vaja kaaluda uute lasteaedade ja lastehoiu kohtade ehitamist Euroopa Liidu uue eelarveperioodi vahenditest.

3.2. Haridussüsteemide võimekus

Haridus- ja Teadusministeeriumi valitsemisala arengukavas „Tark ja tegus rahvas“ on aastateks 2014-2017 kavandatud mitmeid tegevusi nii õppe kui õpetamise kvaliteedi tõstmiseks, hariduse kättesaadavuse tagamiseks ja laste ning õpilaste arengu toetamiseks, mis kokkuvõttes peaksid viima väljalangevuse vähendamiseni nii põhikooli 3. kooliastmelt kui ka keskhariduse tasemelt. See omakorda aitab suurendada haridussüsteemi võimet ebasoodsast olukorrast väljamurdmiseks.

Üldharidussüsteemi arengukavas on oluliseks indikaatoriks väljalangevus üldhariduse statsionaarse õppe kolmandast kooliastmest (7.–9. klass) ja gümnaasiumist esimese aasta jooksul. Just sellele vanuserühmale on suunatud enim meetmeid kvaliteetsete tugiteenuste osutamiseks (näit. õpilaskodude programm, nõustamisteenuse väljaarendamine, karjäärinõustamise teenuse väljaarendamine jne.). Väljalangevuse andmed viimaste õppeaastate kohta näitavad, et üldharidussüsteemi arengukavas ettenähtud meetmed väljalangevuse vähendamiseks on vähemalt põhihariduse tasemel mõju avaldanud. Gümnaasiumist väljalangevus on pärast majanduskriisi leevenemist hakanud aga taas tõusma, samas on seoses õpilaskandidaatide arvu vähenemisega mõned koolid lihtsustanud ka gümnaasiumisse õppima asumise kriteeriume. Põhiharidusest väljalangevuse vähenemine annab aluse väita, et põhiharidusest väljalangevuse vähendamist toetavad meetmed (õppenõustamiskeskuste loomine ja arendamine; kaasava hariduse põhimõtete rakendamine sh põhikooli- ja gümnaasiumiseadusest tulenevate tugimeetmete rakendamine, õpetajate koolitus jne) on olnud efektiivsed.

Kuna varase koolist väljalangemise kavandatud taseme saavutamise eelduseks ei ole mitte niivõrd põhikoolist väljalangevuse vähendamine kui vähemalt keskharidusega noorte ja koolituses osalevate noorte osakaalu kasv, siis on selleks asjakohased meetmed nii gümnaasiumiastmes toimuva õppe tõhustamine, kutsehariduses paindlike õppimisvõimaluste pakkumine, tööturumeetmete tõhustamine kui elukestvas õppes osalevate noorte osakaalu kasv.

Madalate baasoskustega õpilaste õpiedukuse parandamiseks ja õpiraskustega õpilaste varajaseks väljaselgitamiseks viiakse üldhariduse riiklikke õppekavasid ellu läbi üldpädevuste kujundamise, läbivate teemade rakendamise aineõpetuses, õppeainete lõimimise ning loovuse. Haridus- ja Teadusministeerium kavandab 2014-2017. aastal ellu viia järgmisi tegevusi:

- suurendatakse ettevõtlusõppe osakaalu, ettevõtlikkuse ja finantskirjaoskuse kujundamist igal haridustasemel;
- mitmekesistatakse põhikooli õppekeskkonda ja suurendatakse õpilaste motivatsiooni läbi erinevate õppe võimaluste rakendamise, nt õueõppe, muuseumiõppe, projektõppe, ainelaagrid (lõimitud aine- ja keeleõppe metoodikale tuginedes);
- tagatakse gümnaasiumiõppe kohustuslike ja valikkursuste kvaliteet;
- kaasajastatakse õpitulemuste välishindamisvahendeid, tehakse kättesaadavaks diagnostiliste testide läbiviimine algklassides. Töötatakse välja ja rakendatakse õppimist toetava hindamise, õpieesmärkide saavutatuse ning uute oskuste omandamise hindamise ja tagasisidestamise süsteem;

- töötatakse välja nüüdisaegsed e-õppematerjalid kõikidele haridustasemetele;
- arendatakse digiajastu õppe metoodikat. Käivitatakse arendustegevusi ja viiakse läbi koolitusi kaasaegse õppekirjanduse ja metoodiliste materjalide autoritele ning retsenseerijatele;
- soetatakse mobiilsust toetavaid õppevahendeid (videokonverentsitehnika, mobiilsed õppelaborid, õppesimulaatorid), suurendatakse õppekirjanduse kättesaadavust ja töötatakse välja hariduslike erivajadustega õppuritele vajalikku õppevara;
- õpimotivatsioonita ja väljalangemisohus olevatele õpilastele töötatakse välja ja rakendatakse paindlikke haridusvorme;
- hariduse omandamist takistavate probleemide varaseks märkamiseks moodustatakse regionaalsed koostöövõrgustikud ja rakendatakse need tööle;
- toetatakse madala sotsiaal-majandusliku taustaga õpilaskontingendiga ja nõrgema tulemuslikkusega koole;
- selgitatakse välja õpilaskodu kohtade vajadus ning õpilaste vajadustest tulenevalt pakutakse lahendusi. Tagatakse toimetulekuraskustes peredele riiklikult toetatud õpilaskodu kohad;
- 7.-9. klasside ja gümnaasiumi õpilastele viiakse sisse karjääriõpe koos vajaliku õpetajate täiendkoolitusega, et tagada põhikooli lõpetajate teadlikkus õpi- ja karjäärivalikute tegemisel.

Haridus- ja Teadusministeeriumil on kavas välja arendada õpetaja professionaalset arengut ning õpetaja rolli mitmekesisust rõhutav karjäärimudel, rakendada õpetaja kutsestandardid ning haridusasutuste juhtide (tulemusjuhtimise, juhtimiskompetentside) hindamismudelid. Õpetaja esma- ja täiendkoolitus viiakse kooskõlla ühiskonna ja uuenenud haridussüsteemi ootustega ning uute riiklike õppekavade nõuetega. Vene õppekeelega õppeasutustes töötavatele õpetajatele pakutakse koolitust parema eesti keele omandamiseks.

Eestis on võetud suund kaasavale hariduspoliitikale, mille kohaselt on kõigil õigus saada võimetekohast haridust ning hariduslike erivajadustega õpilane õpib üldjuhul elukohajärgse kooli tavaklassis. Euroopa Majanduspiirkonna riskilaste ja -noorte programmi raames viiakse aastatel 2013-2016 ellu täiendavad tegevused haridus- ja noorsootöö valdkonna arendamiseks. Kavas on kaasava hariduskorralduse mudeli ja sobivate sekkumiste väljatöötamine ja rakendamine tasemeharidussüsteemis, haridusasutuste vahelise koostöö parandamine ja töötajate koolitamine, õppenõustamiskeskuste võimekuse parandamine käitumisprobleemide ja koolivägivalla ennetamisel ning pikapäevärühmade kättesaadavuse ja kvaliteedi parandamine. Lisaks toetatakse noorsootöö koostöövõrgustike loomist ja arendamist, tulemuslike meetodite ja juhendmaterjalide väljatöötamist ning noortele õigusrikkujatele suunatud teenuseid.

3.3. Tervishoiusüsteemide operatiivsus

Valitsuse poolt 2008. aastal heaks kiidetud rahvastiku tervise arengukava 2009–2020, mille üldeesmärk on pikendada eluiga ja tervena elatud aastaid enneaegse suremuse, riskiva tervisekäitumise ning haigestumise vähendamise kaudu, on aluseks laste universaalsele õigusele tervishoiuteenuste kasutamisel.⁶⁴ Ravikindlustuse seaduse kohaselt on Eestis tagatud kõigile lastele kuni 19. eluaastani tasuta arstiabi, sh

⁶⁴ Arengukavas on viis strateegilist valdkonda, mis käsitlevad sotsiaalse sidususe ja võrdsete võimaluste suurendamist, lastele tervisliku ja turvalise arengu tagamist, tervist toetava keskkonna kujundamist, tervislike eluviiside soodustamist ning tervishoiusüsteemi jätkusuutlikkuse kindlustamist.

hambaravi. Laste tervisehäirete varaseks avastamiseks on kõigile vastsündinutele tagatud fenüülketonuuria ja hüpotüreoosi uuringud sünnitusmajades, vanuseriskiga ja positiivse sõeltestiga rasedatele pakutakse võimalust sünnieelseks pärilike haiguste diagnostikaks ja nõustamiseks. 2004. aastal alustati vastsündinute kuulmisskriininguga, mille eesmärk on ennetada kuulmishäirete hilisest avastamisest tingitud vaimse arengu mahajäämust, määrates kuulmislävi hiljemalt 3. elukuuks ning alustades rehabilitatsiooniga hiljemalt 6. elukuul. Sisekõrva implantaadi oli 2011. aastaks saanud 14 last, kelle kuulmislangus avastati skriiningu käigus. Fenüülketonuuria ja hüpotüreoosi uuringutega oli 2010. aastal hõlmatud 99% ja kuulmisskriininguga 99,7% vastsündinutest. Uuringuid ei tehta vastsündinutele, kelle vanemad sellest keelduvad. Riiklikult on korraldatud vaksineerimisprogramm, mille tulemusena on 95% 2-aastaseid lapsi vaksineeritud.

27. augustil 2013. aastal pandi Sotsiaalministeeriumis alus rinnaga toitmise edendamise Eesti komiteele, millesse kuuluvad imikute tervisege tegelevad eksperdid. Imikute rinnapiimaga toitmine vähemalt esimesed kuus kuud on väga oluline nende edaspidises arengus nii vaimse kui füüsilise tervise aspektist lähtudes. Komitee eesmärk on edendada imikute rinnapiimaga toitmist, jälgida rinnapiima asendajate turustamist ning osaleda imikute tervist edendava poliitika kujundamisel. HIV positiivsete emade lastele on imikueas tagatud tasuta piimasegud.

Eesti Haigekassa rahastab koolitervishoiuteenust, millega oli 2010. aastal hõlmatud 99% kõigist põhi- ja üldhariduskoolidest ning teenus on tagatud ka põhihariduseta ja põhihariduse baasil kutseharidust omandavatele õpilastele. Koolitervishoiuteenuse osutamise eesmärk on jälgida õpilaste tervislikku seisundit, kujundada õpilaste seas tervislikku eluviisi, ennetada riskivat tervisekäitumist ja haigestumist, aidata koostöös kooli personaliga kaasa tervisliku koolikeskkonna kujunemisele. Hooldusravivajadusega lastele hoolekandeesutuses õendusabiteenuse võimaldamiseks ning koolieelsetes lasteasutustes ja üldhariduskoolides puudega lastele vajalike tervishoiuteenuste arendamiseks täiendatakse lähiaastatel seadusandlust.

Riiklikult toetatakse tervist edendavate koolide ja lasteaedade programmi. 2011. aasta lõpuks oli võrgustikuga liitunud 33.6% üldhariduskoolidest ja 30.6% lasteaedadest kõigist maakondadest. Programmi eesmärk on suurendada lasteasutuste võimekust tervise edendamisel. Selleks pakutakse nii võrgustikku kuuluvate kui selles mitteosalevate lasteasutuste personalile koolitusi, koostatakse ja avaldatakse metoodilisi materjale. Programmi tegevust juhib Tervise Arengu Instituut,

Põhikooli astmes on kõigile lastele tagatud tasuta koolilõuna. EL toiduabiprogrammide raames jaotatakse lisaks toiduabipakkidele, mis on suunatud laiemalt puudust kannatavatele isikutele, ka koolipiima ja koolipuuvilju, millede eesmärk on toetada ja edendada laste tervislikku toitumist ning vähendada ülekaalulisust. Lisaks pakutakse lastele erinevaid õppeprogramme leiva, piima, mee ja teiste tervisele kasulike toiduainete tutvustamiseks, toimuvad nii kohaliku tasandi kui üleriigilised konkursid parima ja tervislikuma koolisöökla tunnustamiseks. 2008. aasta septembris kehtestati sotsiaalministri määrusega uued nõuded toitlustamisele koolieelses lasteasutuses ja koolis. Eesmärk on pakkuda lastele tasakaalustatud ja tervislikku toitu.

Uute põhikooli- ja gümnaasiumi õppekavade põhisõnum on integreeritus, st tervise teemasid käsitletakse erinevate ainetundide raames. Uuendati põhikooli inimeseõpetuse ainekava, mis hõlmab nii terviseedenduslikke teemasid kui riskikäitumise ennetust. Probleemide võimalikult varaseks märkamiseks on koostatud „Õpilase vaimse tervise hindamise juhend“ ning kooliõdedele pakutakse sellealaseid koolitusi. Hambahaiguste ennetamiseks viiakse lasteaedades läbi hammaste eest hoolitsemise programm, mille käigus koolitatakse nii lasteaedades töötavaid tervishoiutöötajaid, lapsevanemaid kui ka lapsi.

Norra finantsmehhanismide toel viiakse aastatel 2013-2016 ellu rahva tervise programm, mille üldeesmärgiks on rahva tervise parandamine ja ebavõrdsuse vähendamine tervishoius. Programmi peamised tegevused on seotud laste vaimse tervise teenuste arendamise, kvaliteedi ja kättesaadavuse parandamisega, s.h. laste vaimse tervise probleemide ennetamise ning vaimse tervise probleemide teadlikkuse tõstmisega ühiskonnas. Lisaks keskendub programm tervisliku käitumise edendamisele, elustiilist põhjustatud haiguste ennetamisele (sõltuvusainete tarvitamine) ning nakkushaiguste ennetamisele ja ravile vanglates.⁶⁵ Programmi raames luuakse raske ja püsiva psüühikahäirega lastele pikaajaline ravi- ja rehabilitatsiooniteenus, mis sisaldab integreeritud sotsiaal-, tervishoiu- ja haridusteenuseid. Raskete multiprobleemidega lastele suunatud teenustest on seni suur puudus olnud. Samuti arendatakse programmi raames veebipõhiseid vaimse tervise ja reproduktiivtervise alaseid infokanaleid ja teenuseid, koostatakse juhendid (sõltuvusainete tarvitamise ja vaimse tervise probleemide ennetamise valdkonnas) ning viiakse läbi erinevaid tervist edendavaid sotsiaalkampaaniaid ja koolitusi.

Seksuaaltervisealast noortesõbralikku nõustamist pakuvad kuni 25-aastastele noortele Eesti Haigekassa rahastusel kõigis maakondades tegutsevad Eesti Seksuaaltervise Liidu noorte nõustamiskeskused. Noortekabinetist saab abi ka siis, kui ravikindlustus puudub. Kabinetis pakutakse tasuta rasestumisvastaseid vahendeid, rasestustest ja mitmesuguseid konsultatsioone. Liit pakub noortele ka nõustamisteenust internetiportaalis www.amor.ee. Järjepidevalt on tegeletud HIV-ennetusega erivajadustega laste koolides. Haridus- ja Teadusministeerium toetab kõigis maakondades HIV-ennetuslike noortelt noortele koolitusmetoodikal põhinevate projektide läbiviimist.

Lastele ja noortele on tagatud tasuta sõltuvusalased nõustamised ja ravi üldise psühhiaatrilise abi raames, mida osutavad Tallinna Lastehaigla Psühhiaatriateenistus, Tartu Ülikooli Kliinikumi Psühhiaatriakliinik, Tallinna Laste Turvakeskus, Sillamäe Narkorehabilitatsioonikeskus ja OÜ Corrigo. Alaealiste sõltuvusvastase taastusabi määrus, mis sätestab tingimused teenuse osutajatele ja edaspidi laiendab teenusepakujate ringi, on hetkel Riigikogus menetlemisel.

Alates 2002. aastast korraldatakse koolides üleriigilist võistlust 'Suitsuprii klass', mille eesmärk on ennetada või lükata edasi suitsetamise alustamist laste ja noorte seas, motiveerida õpilasi, kes suitsetavad, sellest pahest loobuma ning toetada mitteduitsetamist. 2012. aastal osutati sõltuvusealast nõustamist suitsetamisest loobumise nõustamiskabinettides 449 noorele 1551 visiidi käigus. Ettevalmistamisel on spetsiaalselt noortele suunatud suitsetamisest loobumise teenust osutavate nõustamiskabinettide avamine. Mitteopiaatsetel ravimitel põhinevat institutsionaalset sõltuvusravi sai 2012. aastal 111 alla 18-aastast last. Erinevad meetmed laste suitsetamise ja alkoholi tarbimise ennetamiseks ja vähendamiseks on ette nähtud ka tubaka- ja alkoholipoliitika rohelistes raamatutes.

Praegusest enam võiks laste riskikäitumise ennetamisele suunatud kvaliteetseid ja tõenduspõhiseid teenuseid ja programme pakkuda nii lasteaia- kui koolikeskkonnas.

⁶⁵ Programmi raames ehitatakse Tallinna Lastehaigla juurde vaimse tervise keskus. Keskusesse on kavandatud statsionaarne osakond, ambulatoorsed teenused, rehabilitatsiooni ja päevastatsionaari teenused, koolitus- ja teaduskeskus. Teadmiste jagamine teiste valdkondade spetsialistidega aitab arendada ühtse süsteemi kujundamist vaimse tervise probleemide varajaseks märkamiseks ning ennetamiseks. Loodavad meeskonnad (nn mobiilsed meeskonnad ja laste väärkohtlemise diagnostika meeskonnad) tõstavad teenuste kvaliteeti ja kättesaadavust. Läbi võrgustiku tegevuste on keskusel ülevaade vaimse tervise olukorrast kogu Eestis, võimaldades seeläbi olla õpetamisorganiks teistele vaimse tervise teenuste osutajatele. Lisaks Tallinna Lastehaigla toetatakse regionaalsete laste vaimse tervise keskuste väljaarendamist ka teistes Eesti piirkondades.

Tõendamist on leidnud asjaolu, et laste riskikäitumise ennetamisel on esmane roll vanemlikul kompetentsil, seetõttu toetavad kvaliteetsed vanemlusprogrammid laste heaolu ja arengut ning ennetavad ja vähendavad edukalt erinevaid laste probleeme (emotsionaalsed ja käitumisprobleemid, psüühikahäired, koolist väljalangemine, mõnuainete tarbimine, kuritegelik käitumine).

3.4. Sobilik eluase ja elukeskkond

Eluasemeteenus on üks sotsiaalteenustest, mille korraldamine on kohaliku omavalitsuse ülesandeks. Kohalikud omavalitsusorganid on kohustatud andma eluruumi isikule või perekonnale, kes ise ei ole suuteline ega võimeline seda endale või oma perekonnale tagama, luues vajaduse korral võimaluse sotsiaalkorteri üürimiseks. Sotsiaalkorteri puhul on tegemist munitsipaalomandis oleva eluruumiga, mida antakse sotsiaalteenust vajavale isikule. Esialgsetel andmetel oli 2012. aasta lõpus kohalike omavalitsuste omandis 7 409 eluruumi (kortereid või tuba), mida oli võimalik kasutada eluasemeteenuse osutamiseks. Hõivatud oli 6531 eluruumi ehk 88% sotsiaaleluruumidest. Eluasemekulude tasumiseks on väikese sissetulekuga inimestel õigus saada toimetulekutoetust. Toimetulekutoetuse suuruse arvestamisel võetakse arvesse ka isiku või perekonna jooksva kuul tasumisele kuuluvad eluasemekulud. Eluruumi alalised kulud võetakse arvesse kohaliku omavalitsuse volikogu kehtestatud piirmäärade ulatuses. Kehtestatud piirmäärad peavad tagama isiku inimväärse äraelamise.

Elamumajanduse arengukava alusel on 2008-2013. aastal rakendatud lasterikaste perede kodutoetuse meetet, mille raames on eluasemetingimuste parandamise eesmärgil toetatud ligikaudu 1 800 lasterikast peret. Alates 2014. aastast on kodutoetuse meede lülitatud laste ja perede arengukavasse. Tegevuse elluviimist toetatakse Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi vahendusel riigieelarvest ning seda rakendatakse läbi sihtasutuse KredEx. 2012. aastal sõlmis sihtasutus KredEx lastega perede eluasemetingimuste parandamiseks lepingu 300 nelja- ja enamalapselise perekonnaga, kes saavad riigilt kodutoetust elamistingimuste parandamiseks kokku 2,4 miljoni euro ulatuses.

Toetamiseks perekondi ja lapsi, kellel on oht jääda kodutuks, vältides väljatõstmisi, ebavajalikke kolimisi ja perekondade lahutamist ning pakkudes ajutist peavarju ja pikaajalisi eluasemelahendusi, on Sotsiaalministeeriumi ülesandeks välja töötada kodutuse valdkonna seadusandlus, samuti valdkonna statistika kogumine ja analüüsimine. Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi pädevuses on kehtestada miinimumnõuded eluasemele. Teenuste arendamisega kodututele tegelevad kohalikud omavalitsused. Teenuseid osutavad nii kohalikud omavalitsused ise kui tehakse koostööd mittetulundusühingutega. Teenuste osutamist rahastab kohalik omavalitsus. Lisaks eluasemeteenusele korraldavad kohalikud omavalitsused ka varjupaigateenuse ning kodutute öömajateenuse osutamist. Varjupaigateenust osutas 2011. aasta lõpus Eestis 33 asutust ning kodutute öömaja teenust 11 asutust. Varjupaigateenuse kasutajaid oli 2011. aastal 3 079 ning kodutute öömaja teenuse kasutajaid 1 355.

3.5. Perede toetamine ja alternatiivhoolduse kvaliteet

1993. aastal kehtima hakanud lastekaitse seaduse kaasajastamiseks ja rakendusliku võimekuse tõstmiseks töötatakse hetkel välja uue lastekaitse seaduse eelnõud. Olulised põhimõtted, mida lastekaitse seaduse eelnõu käsitleb, on rõhu asetamine ennetusele, sekkumiste kvaliteedile ja tulemuslikkusele nagu ka sekkumisele ja programmide ühtlustamisele. 2013. aasta lõpus valmiva uue lastekaitse seaduse eelnõu on suunatud lapse õiguste tagamise ja järelevalve tulemuslikkuse parandamisele erinevatel haldustasanditel (riik ja kohalik omavalitsus) ning koostöö edendamisele lastega tegelevate valdkondade vahel (hoolekanne, tervishoid, õiguskaitse, haridus). Seaduse eesmärkideks on lapse õiguste tagamine selliselt, et

lapsi koheldaks võrdselt ning igas lapsi puudutavas ettevõtmises seatakse alati esikohale lapse huvid ja lapse heaolu ning lapse arengu kindlustamiseks maksimaalselt soodsa kasvukeskkonna loomine. Olulisemateks seadusega kavandatavateks muudatusteks on:

- lastekaitse üldpõhimõtete ja mõistete sõnastamine;
- ennetavate ja tõendus põhiste sekkumiste rakendamiseks tulemusliku süsteemi loomine;
- lastekaitse riikliku korralduse, koordineerimise ja rakendamise tõhustamine, sh riigi ja kohalike omavalitsuste lastekaitsealaste kohustuste täpsustamine ning regionaalse korraldustasandi lisamine.

Eesti lastekaitsealased tegevused on:

- Kohalike omavalitsuste lastekaitsetöötajate atesteerimis- ja koolitussüsteem. Spetsialistide pädevuse suurendamiseks ja lastekaitsetöö toetamiseks töötati 2012. aastal välja lapse heaolu hindamisjuhend. 2013. aastal on kavas lastekaitsetöötajate järelevalvesüsteemi väljatöötamine. Samuti on väljatöötamisel lastekaitse- ja sotsiaaltöötajatele mõeldud juhendmaterjal vanemlike oskuste hindamiseks, mille abil on võimalik konkreetse juhtumi puhul hinnata vanemliku kasvatus mõju lapse arengule, riskikäitumisele jms ning seeläbi ka vajadust vanemlike oskusi suurendava teenuse või koolituse järele.
- Alates 2010. aastast toimib ka Eestis üle-euroopaline lasteabi telefon 116 111, millele on võimalik nii lastel kui täiskasvanutel helistada nõu küsimiseks ja abivajavast lapsest teada andmiseks (telefonile tuleb aastas umbes 2 500 kõnet ning nende abil on tuvastatud ka kriminaalseid juhtumeid). Turvalise internetikeskuse projektil on Eestis 4 liiget: Tiigrihüppe Sihtasutus kui teadlikkuse suurendamise partner, MTÜ Eesti Abikeskused kui abiliin (töötavad ka kui riiklik abiliin 116 111 ja kadunud laste infoliin 116 000), Eesti Lastekaitseliit projekti koordinaatori ja infotelefoni haldurina (www.vihjeliin.ee) ning Politsei- ja Piirivalveamet kui kõigi liikmete toetav partner (teevad ka teavitustööd ning neil on ametlikud lepingud Vihjeliini ja Abiliiniga). Lisaks on loodud mittesobiva sisuga veebilehtede tuvastamiseks mõeldud Vihjeliin, samuti on käivitatud veebikonstaabli projekt (Politsei- ja Piirivalveamet), mis võimaldab lastel vajadusel lihtsalt politsei poole pöörduda. 2012. aastal töötati Õiguskantsleri kantselei juhtimisel välja ka juhend abivajavast lapsest teavitamise kohta.
- Sotsiaalministeerium on alustanud lapse väärkohtlemise diagnostikasüsteemi väljatöötamist, mille eesmärgiks on väärkohtlemise tuvastamine, erinevate teenuste sidumine ja ohvri toetamine. Alates 2010. aastast on toimunud baaskoolitused lastega kokku puutuvatele spetsialistidele kõigis Eesti piirkondades. Paralleelselt on korraldatud spetsialiseerumiskoolitusi ka meedikutele, psühholoogidele, politseiametnikele ja lastekaitsetöötajatele kui võimalikele liikmetele väärkohtlemise diagnostika meeskondades. Kokku on koolitatud 460 spetsialisti. 2012. aasta teisest poolest kuulub väärkohtlemise diagnostika süsteemi arendamine Norra finantsmehhanismi vaimse tervise programmi ning selle rahastamine on kavandatud kuni 2016. aastani.

Üleminek institutsionaalselt hoolduselt perepõhisele hooldusele on üks lastekaitse valdkonna eesmärgi, mis on kirjas nii hoolekande kontseptsioonis kui laste ja pere arengukavas. 2014. aastal töötatakse välja asendushoolduse ja asendushoolduse järelhoolduse kontseptsioonid, mille üheks osaks on asenduskodude reorganiseerimise detailne kava. Asenduskodu asutuste ja teenuse reorganiseerimisega tõuseb teenuse kvaliteet, paranevad laste elamistingimused (privaatsuse tagamine) ja töötajate töötingimused, suurenevad laste hobi- ning arendustegevuste võimalused, mis tagavad inimväärseid ja kaasaja hoolekande põhimõtetele vastavaid teenuseid. Lisaks perepõhiste asenduskodude ehitamisele vajavad enam arendamist spetsiifiliste

vajadustega laste toetamisele spetsialiseeritud teenused ning tuleb tõsta asenduskoduteenuse kvaliteeti. Tervise Arengu Instituut korraldab tegevusi asendushoolduse perezõhiste vormide kasutamise kasvu toetamiseks ja institutsionaalsel hooldusel olevate laste jaoks teenuse kvaliteedi tagamiseks, sh PRIDE (vanemad-ressurss-informatsioon-areng-haridus) koolituste korraldamine.

Vanemliku hoolitsuseta lastel on tavaperedes kasvavate lastega samasugused õigused tervise, hariduse, tööhõive, sotsiaalabi, sotsiaalkindlustuse ja eluasemega seonduvatele teenustele. Asenduskoduteenuselt ja perekonnas hooldamiselt elluastuvatele noortele pakutakse tugiisikuteenust ja sotsiaalse toimetuleku programme. Siiski vajab asenduskodust lahkuvatele noortele suunatud tugi ja järelhooldus veel edasiarendamist. Kuna lapse elukohajärgne kohalik omavalitsus on lapse eestkostetasutus, siis on ette nähtud, et kohalik omavalitsus jälgib lapse käekäiku ka siis, kui laps asenduskodus viibib. Seetõttu on sätestatud kohaliku omavalitsuse pädeva ametniku kohustus külastada asenduskodus viibivat last vähemalt kaks korda aastas. Sotsiaalhoolekande seadusest tulenevalt tohib asenduskoduteenusele või perekonnas hooldamisele last suunata ainult koos juhtumiplaaniga, mille koostab lapse elukohajärgne kohalik omavalitsus (lastekaitse või sotsiaaltöötaja). Viimasel on kohustus üks kord aastas juhtumiplaan üle vaadata.

Iga poliitikavaldkonna peamine väljakutse on sama ja seisneb kohaliku omavalitsuse võimekuse suurendamises arengukavas ettenähtud meetmete ja tegevuste elluviimisel ja järelevalves. Taskukohaste kvaliteetteenuste kättesaadavus näitab, et kiiresti on vaja välja töötada spetsiaalsed meetmed ja määratleda riigi ja kohalike omavalitsuste kohustused ning finantseerimismudel seaduses sätestatud teenuste kvaliteedi ja kättesaadavuse parandamiseks.

Uurimused⁶⁶ on näidanud, et efektiivsem on teha kulutusi laste alusharidusele ning see võib anda suuremat tulu kui hilisemad investeeringud. Seetõttu on hädavajalik kiiresti ellu viia kavandatud meetmed väikelaste hariduse ja lastehoiu arendamiseks ning kindlustada piisavad rahalised vahendid.

⁶⁶ OECD. 2011. Doing better for families. OECD Publishing.

4. Laste vaesuse ja sotsiaalse tõrjutuse käsitlemine Euroopa poolaastal

Laste vaesust ja sotsiaalset tõrjutust pole Konkurentsivõime kavas käsitletud kui võtmeküsimust. Ka pole Konkurentsivõime kavas laste vaesuse ja sotsiaalse tõrjutuse vähendamiseks kehtestatud mingeid erilisi sihttasemeid.⁶⁷ Kuid Konkurentsivõime kava täitmise ülevaates (2013. aasta Konkurentsivõime kava lisa) on esitatud valitsuse põhimõtte pere- ja vanemahüvitiste paremast sihitatusest. Lähtudes valitsuse põhimõttest toetada rohkem neid, kes realselt rohkem abi vajavad ning kel on rohkem lapsi, on Konkurentsivõime kavas kavandatud uue vajaduspõhise peretoetuse maksmine alates 1. juulist 2013. Samuti aitavad laste vaesust ja sotsiaalset tõrjutust vähendada Konkurentsivõime kavas kavandatud tegevused, mis toetavad vanemate osalemist tööturul, eriti tööturult eemale jäänud vanemate ja teatud riskirühma kuuluvates peredes.⁶⁸ Need tegevused on vastavuses vastavate 2013.a. riigipõhiste soovustega Eestile: *parandada töötamine stiimuleid, tõhustades olemasolevaid erinevaid sotsiaalhüvitiste süsteeme ning muutes hüvitiste jaotamise paindlikumaks ja paremini suunatumaks; parandada sotsiaalteenuste, sealhulgas lastehoiuteenuste pakkumist, suurendades samal ajal perepoliitika meetmete efektiivsust ja kulutõhusust.*

2013. aastal uuendatud Konkurentsivõime kavas nähakse ette hooldamiskohustustest, sh laste eest hoolitsemisest tingitud tööturult eemalejäämise vähendamiseks ja iseseisva toimetuleku parandamiseks täiendavate sihtotstarbeliste hoolekande- ja tugiteenuste pakkumist. Tööturule (taas)sisenemiseks ning töö- ja pereelu ühitamise peamiste meetmetena nähakse kvaliteetse, taskukohase ja paindliku alushariduse ning lapsehoiuteenuse kättesaadavuse suurendamist. Puudega laste puhul rõhutatakse hoius ja hariduses osalemise ning nende vanemate tööhõives osalemise võimaldamiseks vajadust täiendavate tugiteenuste (tugiisik, isiklik abistaja, transport jms) järele.

Konkurentsivõime kavas nähakse ette ka koolieelse lasteasutuse seaduse muudatuste ettevalmistamist, mille kohaselt kohalik omavalitsus võib lapsevanema soovil alla 3-aastasele lapsele pakkuda lasteaiakoha asemel lapsehoiuteenust, jälgides et vanemate poolt kaetav osa ühe lapse kohta ei ületaks 20% valitsuse kehtestatud palga alammäära. Sellega muutuvad lapsehoiukohad kättesaadavamaks 1,5–3-aastastele lastele, kelle hulgas esineb kõige rohkem lasteaiakohtade puudust; samuti saab lasteaiakoha võimaldamise kohustust paindlikumalt täita. Seega võib öelda, et võrreldes Konkurentsivõime kava eelmise versiooniga on 2013. aasta Konkurentsivõime kavas käsitletud sotsiaalteenuste piisavust ja kvaliteeti paremini, kuna märgatavalt rohkem on tähelepanu pööratud sotsiaalteenuste osutamisele, kaasaarvatud lastehoiu pakkumisele. Arvestades aga olukorda Eestis, sh madalat

⁶⁷ Eestis on laste vaesus eraldi indikaatoriks nii riigieelarve arengukavas, Sotsiaalministeeriumi arengukavas kui laste ja perede arengukavas ning nende raames on seatud sihttasemed laste vaesuse vähendamiseks.

⁶⁸ Eriti järgmised Konkurentsivõime kava rakendusplaanis 2011–2015 toodud meetmed:

- Koolieelsete lasteasutuste seaduse muutmine, et tõsta juurdepääsu lastehoiule pere vajadusega arvestavalt;
- Sotsiaalteenused (sh transpordi, hooldusteenuste, lastehoiu jt vajaduste toetamine) tööturuteenustele juurdepääsu parandamiseks ja töölesaamise toetamiseks;
- Alushariduse ja lastehoiuteenuse arendamine ning kättesaadavuse tagamine töö- ja pereelu ühitamise toetamiseks, arvestades regionaalseid eripärasid;
- Lastega kodus olnud emade tööturule tagasipöördumise toetamine;
- Peretoetuste ja -teenuste kontseptsiooni ehk "Peretoetuste ja -teenuste rohelise raamatu" koostamine.

sündimust, oleks pidanud laste vaesus ja sotsiaalne tõrjutus olema Konkurentsivõime kavas omaette sihtmärk.

Laste- ja perepoliitika korraldus ja järelevalve Eestis:

- Selleks kasutatakse olemasolevaid statistilisi ja haldusandmeid, vajadusel viiakse sisse muudatusi andmete kogumisse, samuti tellitakse täiendavaid uuringuid ja analüüse (Statistikaametilt, Praxiselt, ülikoolidelt jne). Laste vaesuse valdkonnas on peamisteks kasutatavateks uuringuteks Statistikaameti ülevaated ja uurimused (Eesti tööjõu-uuringud ja leibkonna eelarve uuringud jne), mille andmeid avaldab Statistikaamet. Samas ei avalda Statistikaamet oma andmebaasis materiaalse ilmajaetuse ja formaalse lastehoiu näitajaid, erinevaid laste heaolu näitajaid. Mõned näitajad avaldatakse, kuid need pole piisavalt üksikasjalikud, näiteks vanusegruppide lõikes. Seetõttu ei ole need andmed kasutajatele, sh poliitikutele, kergesti kättesaadavad.
- Laste olukorra ja heaolu kirjeldamiseks on koostamisel lapse heaolu käsitlus. Selle raames käsitletakse erinevate valdkondade näitajaid, mis on lapse heaolu kontekstis olulised, tehakse ettepanekuid nende näitajate arendamiseks ja uute loomiseks. Heaolu käsitluse koostamist koordineerib Statistikaamet koostöös Sotsiaalministeeriumi ja laste ombudsmaniga, kaasatud on ka Tervise Arengu Instituut, ülikoolid ning Haridus- ja Teadusministeerium (ilmub Statistikaameti väljaandena „Laste heaolu“ 2013.a. detsembris). Laste olukorra täpsemaks uurimiseks on tehtud mitmeid spetsiaalseid uuringuid. Üheks uueks algatuseks oli 2011. aastal Riigikantselei Tarkade otsuste fondist rahastuse saanud „Lapse õiguste ja vanemluse monitooring“, mille algatasid laste ombudsman koos Sotsiaalministeeriumiga ning läbiviijaks oli Poliitikauuringute Keskus Praxis.⁶⁹

Peretoetuste mõju hindamisel on kasutatud mikrosimulatsiooni meetodit ning ka hetkel töös olev „Peredele mõeldud toetuste ning alushariduse- ja lapsehoiuteenuse mõjude analüüs“⁷⁰ tugineb simulatsioonimeetodile. Mikrosimulatsiooni kasutamine aitab kindlasti kaasa teadmispõhisele poliitikakujundamisele, kuid selle laialdasemal kasutamisel on takistavaks teguriks teatud mikroandmete ebapiisav kättesaadavus (teatud sihtgruppide ebapiisav esindatus valimis), samuti puudus inimestest, kes tegelevad sedalaadi uuringute ja analüüsidega.

Selleks et Komisjoni soovitud „Investeerides lastesse aitame neil välja rabeleda ebasoodsate olude ringist“ paremini kajastada, on vaja Konkurentsivõime kavas püstitada konkreetset eesmärgid laste vaesuse ja sotsiaalse tõrjutuse vähendamiseks (nt laste absoluutse vaesuse vähendamine; lastetoetuse suurendamine; lapsehoiu teenuste kättesaadavuse parandamine; tasuta koolilõuna võimaldamine; huvialategevuste kompenseerimine jne).

⁶⁹ Uuringu raames uuriti esmakordselt lisaks vanematele ka laste endi (4-12. klass) hinnanguid neid puudutavates küsimustes. Rahaliste vahendite leidmisel kavandatakse kordusuuringu läbiviimist iga viie aasta tagant.

⁷⁰ Uuringu algatas Sotsiaalministeerium koostöös Haridus- ja Teadusministeeriumiga Riigikantselei tellimusel (Tarkade otsuste fondi toetusel) ja selle viib läbi Praxis.

5. Asjakohaste EU finantsvahendite mobiliseerimine

Arengukava kogumaksumus aastateks 2012–2020 on 380 959 631 eurot, sh 160 404 055 eurot perioodiks 2012–2015 vastavalt esimesele rakendusplaanile. Esimese rakendusplaani ressursid Sotsiaalministeeriumi haldusalas on planeeritud 2012. aasta riigieelarvest ja lähtuvalt riigi eelarvestrateegiast aastateks 2012–2015, Euroopa majanduspiirkonna ja Norra finantsmehhanismist 2009–2014, Euroopa Sotsiaalfondi 2007–2014+ programmide ning teistest välisvahenditest. Hasartmängumaksu Nõukogu kaudu toetatakse laste ja perede arengukava strateegiliste eesmärkidega kooskõlas olevaid kodanikuühiskonna ja MTÜde algatusi.

Euroopa Liidu struktuurivahendid (ja muud välisvahendid) võimaldavad kasutada arengukava tegevuste elluviimiseks täiendavaid ressursse, edendades seejuures Euroopa Liidu ühtekuuluvuspoliitika ja struktuurifondide konkreetseid eesmärke. Oluline on leida lahendused ja tagada avalike teenuste sujuv pakkumine ka praeguse struktuurivahendite perioodi lõppemisel 2013. aasta lõpul ja uuel EL programmiperioodil. 2013. aastal jätkatakse järgmise struktuurivahendite perioodi 2014–2020 ettevalmistust, keskendudes tegevustele, mille toetamine Euroopa Sotsiaalfondi (ESF) kaudu on prioriteetne. Vastavalt 2012–2015 rakendusplaanile ja arengukava eelarvelisele maksumusele moodustab välisvahendite osa arengukava kogumaksumusest 2012–2015. aastal peaaegu pool (49%) ning perioodil 2013–2015 kasvab välisvahendite osatähtsus võrreldes 2012. aastaga 38%-lt 54%-ni.

Sotsiaalministeeriumi andmetel ulatusid arengukava kogukulud 2012. aastal rakendusplaani järgi 3 996 778 euroni. Arengukava tegevusi toetas suures mahus Hasartmängumaksu Nõukogu, kelle toetus 2012. aastal oli üle 903 tuhande euro. Lisaks Sotsiaalministeeriumi tegevuskuludele katsid arengukava tegevuskulusid ka Haridus- ja Teadusministeerium, Justiitsministeerium ning Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium ning Õiguskantsleri Kantselei. Välisabina saadi tegevuste elluviimiseks toetust EMP finantsmehhanismide ja Euroopa Struktuurifondide rahastusest.

EL-i rahastamisvahendeid on võimalik kasutada järgmiste peamiste eesmärkide raames laste vaesuse vähendamiseks seotud tegevusteks: haridus on kvaliteetne, kättesaadav ning õppija ja ühiskonna vajadusi arvestav; kõrge tööhõive ja kvaliteetne tööelu jne. Nende eesmärkide saavutamiseks on erinevate ministeeriumite poolt tehtud ettepanekud tööturumeetmete arendamiseks ja laialdasemaks pakkumiseks, tööelu kvaliteedi parandamiseks, pereliikmete hoolduskoormuse vähendamiseks, sh lapsehoiuteenuse ja puudega laste tugiteenuste pakkumiseks, lasteaiakohtade loomiseks, riskikäitumise ennetamisele suunatud teenuste arendamiseks, noorsootöö ja huvihariduse toetamiseks jne. Sotsiaalministeerium on esitanud ettepaneku Euroopa Sotsiaalfondi 2014–2020 perioodi raames olemasolevate haridusteenuste (lasteaed, kool) kättesaadavuse suurendamiseks lapsehoiuteenuse ja puudega laste puhul rakendatavate tugiteenuste arendamiseks.⁷¹ On kavas tegeleda nii lasteai- ja hoiukohtade püsipuuduse leevendamise (uute kohtade loomine) kui suurema paindlikkuse loomisega (paindliku hoiuteenuse osaline kompenseerimine). Fookuses on ka n-ö mittetraditsioonilise hoiu ja teenuse vastavus muutunud tööturu vajadustele. Täpsemalt on Sotsiaalministeeriumi tegevuseks toetada lapsehoiuteenuse pakkumist 0–7-aastastele lastele ning lapsehoiuteenuse ja tugiteenuste (näiteks, tugiisik) pakkumist 0–17 (k.a.) aastastele raske ja sügava puudega lastele. Haridus- ja Teadusministeerium on ette valmistamas koolieelse lasteasutuse seaduse muutmist,

⁷¹ Riigieelarve 2014–2017 arengukavas on eelarvearengukava poliitikavaldkondade eesmärkide saavutamise toetamiseks kavandatud lapsehoiuteenuse ja puudega laste tugiteenuste arendamine hoolduskoormuse vähendamiseks EL vahenditest 39,1 miljoni euro ulatuses.

mille raames on kavas luua paindlikumad alushariduse omandamise ja hoiu võimalused alla 4-aastastele lastele. Samuti on eesmärgiks suurendada koolieelsetes lasteasutustes alushariduse kättesaadavust 4-6-aastastele lastele.

Arengukava 2012-2015 rakendusplaanis on kavandatud ESF vahendeid kasutada kaheksaks tegevuseks maksumusega 10,8 miljonit eurot, millest valdava osa (94%) on ette nähtud uute lapsehoiu kohtade loomise toetamiseks. See arengukava väga oluline meede – laste päevahoiu arendamine – viiakse ellu ainult lisarahastuse saamise korral. Norra ja Euroopa Majanduspiirkonna programmide raames on kavandatud 12 tegevust (sh lapse tervise edendamine, soolise võrdõiguslikkuse ja töö- ning pereelu ühitamise edendamine, noorte riskide ennetamine jne) maksumusega 8,2 miljonit eurot.

Euroopa Komisjoni poolt toetatakse projekti „Teadlikkuse tõstmine interneti turvalisemaks kasutamiseks – Safer Internet Centre in Estonia“ 151 tuhande euro ulatuses; programmile „Pereõe partnerlus“ (Family Nurse Partnership) kavandatakse toetust 120 tuhat eurot jne. Enim puudustkannatavate isikute Euroopa abifondi raames kavatsetakse jagada ka perioodil 2014-2020 puudustkannatavatele isikutele toiduabi.

Arvestades et Eesti on endiselt üks kõige edukamatest Euroopa Liidu struktuurifondide kasutajatest Kesk- ja Ida-Euroopas (väljamakstud toetuste määr on kõige kõrgem Eestis ja Leedus – 59% lepingutega kaetud toetusprojektidest ja lepingutega on Eestis kaetud 91% toetustest)⁷², siis on põhjust loota, et nende rahadega Eesti inimeste heaks tehtut suudetakse jätkata ja et toetustel on pikaajaline kasulik mõju.

⁷² KPMG uuring: kõige aktiivsemalt on eurotoetusi makstud Eestile ja Leedule. 2013. Rahandusministeerium.

Kasutatud kirjandus

Ainsaar, M., Soo, K. 2008. Kohalike omavalitsuste toetus lastega peredele Eestis. Tartu Ülikool, Sotsiaalministeerium.
http://www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/Sotsiaalvaldkond/kogumik/KOV_2008.pdf

Ainsaar, M., Soo, K. 2012. Kohalikud omavalitsused ja lastega pered 2011. Tartu Ülikool, Sotsiaalministeerium.
http://www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/Sotsiaalvaldkond/kogumik/ARUANN_E_2011_KOVraport_final_21.08.2012.pdf

Ibrus, K. 2013. Inimõiguste volinik: laste vaesus vajab Eestis rohkem tähelepanu. <http://www.epl.ee/archive/print.php?id=65888782>.

Konkurentsivõime kava „Eesti 2020“. 2013. Riigikantselei.
<http://valitsus.ee/UserFiles/valitsus/en/government-office/growth-and-jobs/Estonia%202020%20in%202013/ENG%20national%20reform%20programme%20Estonia%202020.pdf>

KPMG uuring: kõige aktiivsemalt on eurotoetusi makstud Eestile ja Leedule. 2013. Rahandusministeerium. <http://www.fin.ee/kpmg-uuring-koige-aktiivsemalt-on-eurotoetusi-makstud-eestile-ja-leedule/>

Kuus-Korv, A. 2013. Lasteaiakohata laste vanemad hakkavad viimaks ometi enda õiguste eest võitlema, Õhtuleht, 12. aprill.

Laes, T.-L. 2013. Iga kuues Eesti laps elab suhtelises vaesuses. Eesti Statistika. <http://statistikaamet.wordpress.com/tag/laste-vaesus/>

Lapsed ja pere. 2013. Sotsiaalministeerium.
<http://lapsedjapered.sm.ee/teadmistepohine-poliitikakujundus.html>

Laste ja perede arengukava 2012–2020. Targad vanemad, toredad lapsed, tugev ühiskond. 2011. Sotsiaalministeerium.
http://www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/V2ljaanded/Publikatsioonid/2013/LP_A_kokkuvote_eng.pdf

Laste ja perede arengukava 2012–2020. Targad vanemad, toredad lapsed, tugev ühiskond. 2012.a täitmise aruanne. 2013. Sotsiaalministeerium.

Laste ja perede arengu kava rakendusplaan 2012–2015. 2012. Sotsiaalministeerium.
http://www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/Sotsiaalvaldkond/lapsed/lastekaitse/Laste_ja_perede_arengukava_rakendusplaan_2012-2015.pdf

Laste ombudsman. 2011. Vaesus ja sellega seonduvad probleemid lastega peredes. Ülevaade Eesti Statistika andmete ja kohalike omavalitsuste lastekaitsetöötajate süvaintervjude põhjal.
http://lasteombudsman.ee/sites/default/files/ylevaade_vaesus_ja_sellega_seotud_probleemid_lastega_peredes.pdf

Laste vaesuse ja ilmajätuse määr vanuse ja aasta järgi. 2013. Eesti Statistika. <http://www.stat.ee>

Leetma, R., Masso, M., Võrk, A., Karu, M., Veldre, V., Paulus, A., Turk, P. 2012. Sotsiaalkaitsehüvitiste ja toetuste mõju töömotivatsioonile. Praxis.
http://www.praxis.ee/fileadmin/tarmo/Projektid/Too-ja_Sotsiaalpoliitika/Sotsiaalkaitse_huevitiste_ja_toetuste_moju_toeemotivatsioonile.pdf

Leibkonnaliikme aasta ekvivalentnetosissetulek leibkonna tüübi ja aasta järgi. 2013. Eesti Statistika. <http://www.stat.ee>

Leibkonnaliikme ekvivalentnetosissetulek ja suhtelise vaesuse piir. 2013. Eesti Statistika. <http://www.stat.ee>

Mattson, T. 2013. Laste hoolekanne ja lastekaitse vajab omavalitsuse ülesandena täpsemaid reegeleid. Riigikontroll. <http://www.riigikontroll.ee/tabid/168/amid/557/ItemId/664/language/en-US/Default.aspx>

OECD. 2011. Doing better for families. OECD Publishing. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264098732-en>

Osale.ee. <https://www.osale.ee>

Peretoetused. 2013. Sotsiaalministeerium. <http://www.sm.ee>

Randlepp, M. 2012. Sotsiaalkaitse kogukulutuste (ESSPROS) käsiraamat. Eesti Statistika. <http://www.stat.ee>

Riigi eelarvestrateegia 2014-2017. 2013. Rahandusministeerium. <http://www.fin.ee/riigi-eelarvestrateegia>

Sotsiaalhüvitised funktsiooni järgi. 2013. Eesti Statistika. <http://stat.ee>

Suhtelise vaesuse määr enne sotsiaalseid siirdeid vanuse, soo ja aasta järgi. 2013. Eesti Statistika. <http://www.stat.ee>

Suhtelise vaesuse määr leibkonna tüübi ja aasta järgi. 2013. Eesti Statistika. <http://www.stat.ee>

Teder, T 2013. Vanemad ägavad lasteaiatasude koorma all, Õhtuleht, 28. jaanuar.

Trumm, A., Kasearu, K. 2011. Uuring „Toimetulekutoetuse kasutamine ja mõjud leibkonna vaesusele aastatel 2005-2010“. Uuringu lõpparuanne. Sotsiaalministeerium, Resta, Tartu Ülikooli Sotsioloogia ja Sotsiaalpoliitika Instituut. <http://www.sm.ee/meie/uuringud-ja-analuusid/sotsiaalvaldkond.html>

Turk, P., Võrk, A. 2011. Valimislubaduste analüüs: lastega perede toetamine. Praxis. Poliitikaanalüüs, 4. http://www.praxis.ee/fileadmin/tarmo/Projektid/Valitsemine_ja_kodanikeuhiskond/OS_I_valmisanaluesid/praxis_02_18a.pdf

Tööhõiveprogramm 2012-2013. 2011. Riigi Teataja, 28.12.2011. <https://www.riigiteataja.ee/akt/128122011056>

Uus, M., Vihma, P. Kaasav poliitikakujundamine. Juhtumianalüüs laste ja perede poliitika arendamisest Sotsiaalministeeriumis. 2011. Praxis. http://www.praxis.ee/fileadmin/tarmo/Projektid/Valitsemine_ja_kodanike%C3%BChiskond/emslTOF/Lapsed_ja_pered_loppraport.pdf

Valitsemise valvurid. Kaks aastat valitsemist: Valitsuse valvurite kommentaarid valitsuse tegevusprogrammi täitmisele 2011-2012. Praxis. http://www.praxis.ee/fileadmin/tarmo/Publikatsioonid/VV_kaks_aastat_valitsemist.pdf

Võrk, A., Paulus, A. 2007. Peredele suunatud rahaliste toetuste mõju vaesuse leevendamisele Eestis: analüüs mikrosimulatsioonimeetodi abil. Praxis. http://www.praxis.ee/fileadmin/tarmo/Projektid/Too-ja_Sotsiaalpoliitika/Peretoetuste_moju_vaesuse_leevendamisele/VorkPaulus_Peretoetusedjavaesus0.pdf

Võrk, A., Karu, M., Tiit, E.-M. 2009. Vanemahüvitis: kasutamine ning mõjud tööturu- ja sündimuskäitumisele 2004-2007. Praxis Toimetised, 1. http://www.praxis.ee/fileadmin/tarmo/Toimetised/Toimetised_1_2009_parandatud.pdf

Õppenõustamisteenustega rahulolu ja nende kättesaadavus. 2011. Praxis. <http://www.praxis.ee/index.php?id=907>

Ühe liikmega leibkonna arvestuslik elatusmiinimum, 30 päeva minimaalse toidukorvi ja mittetoidukulutuste maksumus. 2013. Eesti Statistika. <http://www.stat.ee>

